

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra andragogiky a managementu vzdělávání

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Analýza vzdělávacích potřeb seniorů se zaměřením na jejich motivaci

Analysis of educational needs of the elderly focused on their motivation

Bc. Karolína Bredlerová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jaroslav Veteška, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Management vzdělávání

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Analýza vzdělávacích potřeb seniorů se zaměřením na jejich motivaci* vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 12. 7. 2018

.....

podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce panu doc. PhDr. Jaroslavu Veteškovi, Ph.D., MBA za veškerou pomoc a podporu při psaní mé diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat panu Mgr. Jiřímu Holému, řediteli Vzdělávacího institutu Středočeského kraje za možnost provedení dotazníkového šetření v rámci institutu a také paní PaedDr. Miluši Novákové, garantu A3V za poskytnutí rozhovoru. V neposlední řadě patří mé díky mé rodině za veškerou podporu, kterou mi nejen při psaní práce, ale i celkově v průběhu studia poskytovala.

ABSTRAKT

Diplomová práce je zaměřena na analýzu vzdělávacích potřeb seniorů ve vybrané lokalitě a to se zaměřením na jejich motivaci k dalšímu vzdělávání. V teoretické části práce jsou vysvětleny základní pojmy spojené s gerontagogikou a oblastmi s ní souvisejícími. Část empirická je zaměřena na zjišťování vzdělávacích potřeb seniorů za pomoci empirického výzkumu prováděného dotazníkovým šetřením a rozhovorem s poskytovatelem dalšího vzdělávání seniorů.

KLÍČOVÁ SLOVA

stáří, vzdělávání seniorů, motivace, senior, potřeby, gerontagogika

ABSTRACT

The diploma thesis analyses education needs of senior citizens in one chosen geographical region, with emphasis on their motivation for further education. The theoretical part explains the basic concepts of geragogy and related areas. The empirical part of this thesis analyses educational needs of senior citizens by means of questionnaires and a controlled interview with a further education provider.

KEYWORDS

old age, education of senior citizens, motivation, senior citizens, needs, geragogy

Obsah

1	Úvod	8
2	Význam a vztah klíčových pojmů	9
2.1	Stáří	9
2.2	Stárnutí	11
2.3	Senior a mýty	14
2.4	Vymezení pojmu gerontagogika	15
3	Východiska vzdělávání seniorů	18
3.1	Aktivizace seniorů ke vzdělávání	18
3.2	Funkce a cíle vzdělávání seniorů	20
3.3	Poradenství pro seniory	21
3.4	Bariéry ve vzdělávání seniorů	23
4	Aspekty ovlivňující vzdělávání seniorů	25
4.1	Potřeby seniorů při vzdělávání	25
4.2	Motivace seniorů ke vzdělávání	27
4.3	Specifika lektora vzdělávajícího seniory	30
4.4	Metody a prostředí vzdělávání seniorů	32
5	Druhy vzdělávání seniorů	34
5.1	Univerzity třetího věku	35
5.2	Akademie třetího věku	35
5.3	Univerzity volného času	36
5.4	Kluby seniorů	37
5.5	Virtuální univerzity	37
6	Výzkum vzdělávacích potřeb seniorů	39
6.1	Popis zkoumaného prostředí	39
6.2	Popis cílové skupiny	40

6.3	Dotazníkové šetření	44
6.4	Rozhovor.....	70
6.5	Shrnutí výsledků výzkumu	74
7	Závěr.....	77
8	Seznam použitých informačních zdrojů	80
9	Seznam příloh.....	82
10	Seznam grafů.....	87

1 Úvod

Cílem práce je zjistit vzdělávací potřeby seniorů ve Středočeském kraji a to především se zaměřením na jejich motivaci k dalšímu vzdělávání.

Výzkumné otázky pro tuto práci byly stanoveny následující:

1. Jaké jsou vzdělávací potřeby seniorů?
2. Jaká je motivace seniorů k dalšímu vzdělávání?
3. Jaká jsou očekávání seniorů od dalšího vzdělávání?

V teoretické části práce bude na základě prostudované literatury metodou analýzy zpracována problematika zadaná tématem diplomové práce v teoretickém měřítku. Obsahem bude vysvětlení základních pojmů, které s tématem úzce souvisí a které jsou základem pro analýzu vzdělávacích potřeb seniorů.

Odpovědi na tyto otázky budou sledovány v dotazníkovém šetření, které proběhne mezi účastníky Akademie třetího věku, kterou v rámci své činnosti provozuje Vzdělávací institut Středočeského kraje, který je příspěvkovou organizací Středočeského kraje. Z tohoto důvodu bude šetření probíhat pouze ve Středočeském kraji. Vzdělávací institut Středočeského kraje byl vybrán především z důvodu své několikaleté praxe v poskytování vzdělávání seniorům. Také svou činnost provozuje ve třinácti městech v celém Středočeském kraji, proto lze očekávat, že výsledky průzkumu budou relevantní a v rámci průzkumu pokryjí celou zkoumanou oblast.

Pokud se vezmou v potaz prognózy, že za přibližně třicet let bude v seniorském věku každý třetí obyvatel, je nutné se otázce vzdělávání věnovat a celkové péči o seniory přikládat čím dál větší důraz. V souhrnu se dá totiž očekávat, že bude nutné v budoucnosti zvýšit věkovou hranici produktivního věku, jelikož ekonomická situace nebude umožňovat dosavadní věk odchodu do penze. Z tohoto důvodu je pravděpodobné, že senioři budou průběžně vzdělávání stále více potřebovat. Tato práce má za úkol zjistit, zda již nyní mají senioři nějaké vzdělávací potřeby, jaká je jejich současná případná motivace ke vzdělávání a především co od dalšího vzdělávání v obecné rovině očekávají.

2 Význam a vztah klíčových pojmů

Stáří jako takové je i v přehledu vývojové psychologie chápáno odlišně. Jeho definice se liší především podle toho, pod jakým úhlem pohledu je na ně v ten který okamžik nahlíženo. Věkový rozptyl se většinou dělí na rané a pozdní stáří. Všechny definice ovšem spojuje jeden společný aspekt: jedná se o poslední etapu života, která má tak jako ostatní etapy svá specifika.

2.1 Stáří

Stáří představuje etapu života, která díky dovršení všech latentních schopností vývoje bývá definována jako postvývojová. (Bromley in Vágnerová, 2007, s. 299) Taktéž Hartl a Hartlová ve svém Psychologickém slovníku (2015, s. 562) popisují stáří jako konečnou etapu geneticky vyměřené délky trvání života.

V současné době je evidentní, že lidstvo stárne jako celek. Hlavní příčina je vcelku prostá, jelikož se všeobecně zvyšuje naděje na dožití. K tomuto jevu ovšem nedochází pouze v ekonomicky vyspělých zemích světa, kde se dá předpokládat stále se zvyšující životní úroveň založená na dobré zdravotní péči. Dochází k němu také u zemí, které se označují jako rozvojové. V souvislosti s touto problematikou se předpokládá, že se změní struktura tzv. demografického stromu, který se v příštích dekádách v některých oblastech s největší pravděpodobností otočí. To bude znamenat větší počet stárnoucích a starých lidí, jenž bude značně převyšovat počet mladých a ekonomicky produktivních jedinců. Tuto perspektivu lze popsat jako tzv. šedou revoluci, která je prozatím v počáteční fázi a svého vyvrcholení by měla začít dosahovat přibližně kolem roku 2050. (Haškovcová, 2010, s. 86-87)

„Vyzrálé stáří má své typické vnější poznávací znaky. Skutečně staří lidé (75+) již pravidelně vykazují snížení fyzických i psychických sil. Na jejich zevnějšku jsou patrné nepřehlédnutelné změny. Stáří se stalo čitelným ve tváři, v gestech, v chůzi. Vlasy šedivějí, u mužů častěji řídnou. Na tvářích žen přibyly vrásky. Svalstvo ochabuje, jeho pružnost klesá, kůže pigmentuje. Pohyby jsou zpomalené, postava se nachyluje a zmenšuje. Dochází ovšem i ke stárnutí smyslů...“. (Haškovcová, 2010, s. 31)

Pro Pichauda a Thareau (in Špatenková, Smékalová, 2015, s. 59) představuje stáří výsledek působení času na lidskou bytost. Tato definice se dá vysvětlit nejen v destruktivním významu, ale také v konstruktivním. Nejen, že tělo může vykazovat zhoršování svých funkcí, ale také může docházet k jejich zlepšování postupným vývojem. V tomto ohledu tedy

nelze předpokládat omezení se na pochopení této fáze jako postvývojové, jelikož je zde zřetelné další vývojové stadium, se kterým se musí počítat i přesto, že se jedná o závěrečnou fázi života.

Pokud se zaměříme na přesnou definici stáří, nelze ji jednoznačně uchopit. Projevy, které se dají považovat za ukazatele stáří, jsou totiž značně individuální. Jsou ovlivněny nejen dědičností, ale především životním stylem jedince. Ten je zásadním parametrem v míře stárnutí člověka. Ve většině případů se lidé začnou považovat za staré ve chvíli, kdy se objeví první zdravotní problémy typické pro stáří. „*Involuce je postupná a nevyhnutelná, i když celou řadu obtíží spojených se stářím řeší nejrůznější kompenzační strategie od brýlí, léků, naslouchadel přes fyzická a duševní cvičení až po plastické operace zmírňující vnější příznaky stáří.*“ (Kalvach in Thorová, 2015, s. 463)

V minulosti se v případě stáří jednalo o žádoucí životní metu. Lidé, kteří se dožili vyzrálého stáří, byli považováni za jedince vyžadující úctu a uznání. Jejich výsostné postavení bylo dáno především vzácností dožitého věku. Při zpětném pohledu je důležité si ovšem ujasnit, kolika lidem se takové úcty a uznání mohlo dostat a to vzhledem k vysoké míře úmrtnosti v nižším věku. S tím souvisí i zamyšlení nad tím, jak starý jedinec byl v dobách minulých považován za starého člověka. Ve srovnání s dnešní dobou se jednalo o mnohem mladšího jedince, který dosáhl ohodnocení starý přibližně ve věku padesáti let. (Haškovcová, 2010, s. 31-32)

Thorová (2015, s. 463) přichází s poznatkem, že stáří přijímají hůře ženy, nežli muži. Souvisí to s jejich rezignací na vzhled a spokojenost života. Proto je zajímavé, že se ženy dožívají vyššího věku a to v průměru o 5-8 let. Tento jev může být způsoben různými vlivy, které člověka doprovází v průběhu celého života.

Oproti tomu Vágnerová (2007, s. 299) tvrdí, že „*stáří přináší nadhled a moudrost, pocit naplnění, ale také úbytek energie a nezbytnou proměnu osobnosti směřující k jejímu konci. Je obdobím relativní svobody, ale i dobou kumulace nevyhnutelných ztrát ve všech oblastech. Rané stáří, resp. třetí věk, je obdobím života, v němž sice dochází k evidentním změnám daným stárnutím, které ale nemusí být ještě tak velké, aby staršímu člověku znemožnily aktivní a nezávislý život.*“

Jung (in Vágnerová, s. 302) přikládá stáří vysokou míru důležitosti. Dle něj totiž stáří představuje vrchol osobnostního rozvoje a jeho zvládnutí představuje významný vývojový úkol pro jedince. Umění zestárnout je stejně důležité, jako umění dosáhnout dospělosti. Dle

Junga si jedinec musí k dosažení vyrovnanosti v tomto stadiu vývoje dopomoci sám, nemůže k tomu očekávat žádnou pomoc a to především kvůli současnému kultu mládeže, který není na takovou pomoc nastaven.

„Stáří přináší nové zkušenosti, s nimiž se musí každý člověk nějakým způsobem vyrovnat, a záleží na jedinci, jak tento vývojový úkol zvládne. Na počátku 60. let života si lidé uvědomují nevyhnutelné přibližování stáří se všemi jeho problémy a jde o to, jak budou očekávanou proměnu interpretovat a jak jí dokážou přizpůsobit svůj životní plán.“
(Vágnerová, 2007, s. 302)

Dle Thorové (2015, s. 463) lze stáří definovat skrze:

- a) chronologický věk, kdy je stáří pevně stanoveno kalendářním věkem, jehož hranice se v průběhu minulosti měnila a měnit bude
- b) biologický věk a výkonnost, ve kterých se do značné míry projevuje postupná degenerace tkání a pokles fyzických sil jedince
- c) změny v sociálních rolích, které jsou definovány především sociálním fungováním, ukončením aktivního rodičovství a především odchodem jedince do důchodu.

Pokud se zaměříme na výše uvedené body týkající se chronologického (kalendářního) a biologického věku, nelze jednoznačně říci, že by šly tyto dva body v jedné linii a překrývaly se. Je totiž prokázáno, že mezi jednotlivými kalendářně stejně starými jedinci jsou v biologickém věku několikaleté rozdíly. Tyto rozdíly mohou být ovlivněny několika faktory, které následně ovlivňují délku života populace. Mezi ně patří strava, tělesný pohyb, průběh onemocnění ve stáří a také život ve vysokohorských podmínkách, s tím, že u tělesného pohybu a života ve vysokohorských podmínkách nebyla v souvislosti s prodloužením délky života nalezena přímá korelace. Každopádně se jedná o kladné jevy, které mohou délku života ovlivnit, ať už z jakéhokoliv důvodu. (Mühlpachr, 2009, s. 29)

2.2 Stárnutí

Na rozdíl od stáří, které je hůře definovatelné jasným názvoslovím, lze snadněji a především úžeji definovat s ním související pojem stárnutí, které může stáří nejen předcházet, ale jedná se o pojem, který stáří i provází. Stárnutí lze rozdělit na dva základní a spolu úzce související druhy – psychické a biologické. (Veteška, 2017, s. 43)

Dle WHO je doporučena 15letá periodizace stáří:

- a) *rané stáří (60-74 let)*
- b) *vlastní stáří (75-89 let)*
- c) *dlouhověkost (90 a více let)*“ (Hartl, Hartlová, 2015, s. 562)

V porovnání s anglosaským pojetím jde o odlišnou definici. Tam je totiž periodizace desetiletá s tím, že stáří začíná v šedesáti pěti letech a skupina velmi starých je definována již od dosažení věkové hranice osmdesáti pěti let. (Hartl, Hartlová, 2015, s. 562)

Psychické změny jsou důsledkem biologických či psychosociálních vlivů, ovšem mnohdy jde o výsledek jejich interakce. Doba, při které se změny začnou projevovat, je u každého jedince značně individuální. (Vágnerová, 2007, s. 463)

Thorová (2015, s. 452) definuje již pozdní dospělost (50 - 70 let), kterou dle ní někteří nazývají počátkem stáří. V ní dochází k několika změnám a to především biologickým:

- změny v metabolismu
- snížení schopnosti termoregulace
- změny na kůži
- oslabení smyslových receptorů
- snížení výkonnosti orgánů
- involuce endokrinního a rozmnožovacího systému
- degenerativní změny v pohybovém ústrojí
- vyšší náchylnost k nemocem a sekundární změny v důsledku nemocí

Biologické stárnutí se týká většinou orgánových soustav a jejich orgánů. Jeho projevy se dají nejčastěji vyzorovat na kůži nebo na pohybovém systému. V souvislosti s tím lze sledovat snížení aktivity mazových žláz, snížení elasticity kožních vláken a celkovou ztrátu schopnosti zadržování vody. Kvůli tomu dochází k vrásknutí a změny barvy kůže. (Šauerová, Vadíková, kol., 2013, s. 72)

„Jednotlivé změny ve stáří můžeme rozdělit do tří základních oblastí: fyzické, psychické a socioekonomické. Uvedené oblasti nejsou izolované, ale jsou přirozeně propojené.“ (Ondráková, J. et al, 2012, s. 18)

Stárnutí je procesem individuálním a zároveň asynchronním. Z individuálního hlediska probíhá stárnutí u každého jedince jinak, což je založeno na rozdílném prostředí, různé

genetické vybavenosti, životním stylu a celkových životních podmínkách. Proces asynchronní vychází z předpokladu, že stárnutí postihuje jedince nerovnoměrně v různých strukturách a také rozdílně postihuje různé funkce organismu. Opět se jedná o proces, který je do určité míry ovlivněn zatěžováním a stimulováním či poškozováním těchto funkcí. (Mühlpachr, 2009, s. 22)

Všechny tyto předpoklady doplňují Špatenková se Smékalovou (2015, s. 59) závislostmi na tom, kolik jedinec během svého života prodělal nemocí, jakou má jedinec schopnost adaptace na životní změny a životní ztráty a v neposlední řadě je také důležité, jakou volí stárnoucí jedinec strategii vyrovnávání se s průběhem stárnutí a přicházejícím stářím. Vzhledem k tomu, že každý jedinec je jedinečný, je zřejmé, že bude volit i jinou strategii. V souvislosti s tím lze definovat následující druhy strategií:

- a) konstruktivní strategie
- b) strategie závislosti
- c) strategie obranná
- d) strategie hostility
- e) strategie sebenávisti

Definovat pojem stárnutí pomáhají následující dva základní pojmy:

- a) chronologický (kalendářní) věk
- b) sociální věk

V případě chronologického věku se dá říci, že se jedná o pojem s nízkou dávkou informace, pokud není tento pojem spojen s dalšími více funkčnějšími údaji. „*Věk například koreluje relativně slabě s tělesnými změnami. Známe sedmdesátníky, kteří odpovídají stereotypu starého člověka (šedé vlasy, vráscitá kůže atd.). Existují však i „zachovalí“ jedinci, kteří tyto znaky postrádají (agerázie), či mladší lidé, kteří je vykazují velice časně a o nichž se říká, že jsou „předčasně zestárlí“.*“ Z tohoto důvodu nemůže být chronologický věk pokládán za spolehlivý prediktor životního stavu příslušného jedince. (Stuart-Hamilton, 1999, s. 19)

Následně je běžně používanou mírou pro stanovení stáří pojem sociální věk. Ten je vztažen ke společenskému očekávání chování přiměřeného biologickému věku. „*Západní společnost očekává, že lidé, kteří překročili šedesátku, se budou chovat v zásadě klidně a usedle, a proto také není překvapivé, že za znak počátku stáří se považuje ukončení pracovního poměru na plný úvazek a odchod do důchodu.*“ (Stuart-Hamilton, 1999, s. 19)

Stuart-Hamilton (1999, s. 20) dále také pracuje s pojmem mezní věk. Pro své potřeby ho definuje jako rozmezí šedesáti a šedesáti pěti let. Důvody, proč tomu tak je, jsou dvojí. Zaprvé dle jeho názoru není možné určit, kdy nastává ten konkrétní okamžik, ve kterém člověk zestárne a zadruhé je chronologický věk považován pouze za arbitrární a nepřiliš přesnou míru. Z toho vyplývá, že je irelevantní stanovit přesnou hranici pro stárnutí a není možné se řídit pouhým číslem, které stanovuje stáří jedince.

Často spojovaným termínem se stářím je dlouhověkost. Ta je stanovována v různých zdrojích jinak, většinou se ovšem jedná o pokročilý věk nad 90 let (někdy nad 85 let). Díky rozvoji medicíny a zvyšování životní úrovně se procento populace, které se dlouhověkými stává, postupně zvyšuje. V souvislosti s dlouhověkostí lze také uvažovat o maximální délce života. Ta je opět díky výše zmíněným determinantům prodlužována, ale trvale se stále jedná o ojedinělé případy. V současnosti je tato maximální délka stanovena na 125 let. Historicky lze sledovat i pokusy o dosažení prodloužení maximální délky života různými mechanismy. Dostupné výsledky výzkumů ovšem nepotvrzují tyto prognózy. Alespoň tedy pro blízkou budoucnost. (Mühlpachr, 2004, s. 21)

2.3 Senior a mýty

Pro označení jedince, který žije v období stáří lze v odborné literatuře nalézt několik pojmů. Nejčastěji používaný termín v gerontologii je geront, dále se v oboru psychologie pracuje s termínem senescent. V běžné mluvě se často hovoří o „starých“ nebo o „důchodcích“, které ovšem mají spíše negativní, skoro až pejorativní charakter. Nevhodnost výrazu kritizovaly i dokumenty OSN, a to k příležitosti Mezinárodního roku starších lidí. Proto se ujal v literatuře pojem senior, který se jeví jako nejvíce neutrální a nevyčnává žádným zabarvením. Mimo to je užíván díky tomu, že neexistuje jiné emočně nezatížené označení pro člověka v daném věkovém stadiu, navazuje systémově na pojem sénium, je velmi jasný a flexibilní a také je pozitivně přijímán i používán i samotnými účastníky vzdělávání. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 27)

K pojmu senior lze jako rovnítka použít spojení starý člověk, se kterým dle Haškovcové (2010, s. 42-47) souvisí mnoho mýtů pocházejících z předsudků převládajících ve společnosti. *„Na základě nejrůznějších pravd a polopravd, které se šíří mezi lidmi, vznikají mýty. V 80. letech minulého století formulovali především angličtí autoři řadu tzv. typických mýtů, které dobře ilustrují, jak moderní, mladá, ambiciózní a ekonomicky*

prosperující společnost anticipuje fenomén stáří... Mýty o stáří vytrvale žijí v nejrůznějších modifikacích a mají značný vliv na utváření všeobecného pojetí i sebepojetí stáří. Výsledná představa, tedy image stáří, není příliš optimistická, a právě proto byly už v 70. letech minulého století a nyní znovu vyvíjeny silné politické a společenské iniciativy usilující o kvalitativní změnu postojů ke stáří a starým lidem.“

Mezi takové mýty patří například mýtus zjednodušené demografie, který vznikl z přesvědčení, že starým se člověk stává ve chvíli, kdy odchází do starobního důchodu. Mezi další rozšířené mýty patří mýtus homogenity, tedy představa, že všichni senioři jsou stejní a mají stejné potřeby. Za další pevně zakořeněný je považován mýtus neužitečného času, se kterým také souvisí mýty ignorance, schematismu a automatismu. Ačkoliv existuje všeobecná představa, že by měli mít senioři právo na odpočinek, zároveň panuje určitá závist týkající se jejich volného času. Bývají považováni za neužitečné členy společnosti a tudíž odsouvání tzv. „na druhou kolej“ a následně ignorování. Poté se ani nepředpokládá, že by starý člověk ještě měl nějaké znalosti a zkušenosti a tím se automaticky stává nepotřebným pro společnost. (Haškovcová, 2010, s. 42-47)

Výše zmíněné mýty mohou vycházet z pojetí autonomie seniora, která je vnímána v některých pohledech jinak samotnými seniory a jinak jejich okolím. Senioři se nejvíce cítí autonomní, pokud jsou fyzicky soběstační a nepotřebují být na nikom závislí ani v otázce financí. Za další součást vlastní autonomie pokládají senioři možnost svobody, volnosti a nezávislosti a to především v ohledu na svobodu názoru či rozhodování a jednání. Všechny výše zmíněné druhy autonomie se shodují na jedné podmínce, kterou je zdraví. V případě významu autonomie pro muže a ženy se jejich chápání liší a to zřejmě na základě tradičního vymezení mužských a ženských rolí. Ženy při autonomii dávají přednost soběstačnosti bez cizí pomoci. Muži přikládají důraz na svobodu ve svém jednání. (Sýkorová, 2007, s. 87)

2.4 Vymezení pojmu gerontagogika

Již od 90. let 20. století se začíná objevovat a oficiálně používat termín vzdělávání seniorů. V dnešní době se vžil taktéž odborněji znějící termín – edukace seniorů. Tento termín mnohem lépe vystihuje celou tematiku týkající se vzdělávání seniorů. Oba tyto termíny zastřešuje v současnosti se rozvíjející věda gerontagogika. Ta je považována za aplikovanou andragogickou disciplínu, která je zaměřena především na výchovnou a vzdělávací (edukační) práci s dospělými a seniory. „*Podstatou je výchova a vzdělávání ke stáří, tj. jak*

samotná příprava na stáří a stárnutí, tak především intencionální učení se ve stáří s důrazem na funkcionální působení prostřednictvím aktivizace, animace a vzdělávání (edukace).“ (Veteška, 2017, s. 91-92)

Jak již bylo řečeno výše, v současné době je gerontagogika řazena mezi andragogické disciplíny. Na rozdíl od andragogiky v sobě ovšem skrývá jiná témata, které systematicky teoreticky, metodologicky, ale také empiricky rozpracovává (např. aktivizace, animace, terapie, apod.). Vzhledem ke svým objektům zkoumání je gerontagogika velmi úzce propojena i se zdravotní, sociální a pečovatelskou péčí. Na tyto součásti nelze nahlížet samostatně, jelikož mnohdy v praxi bývají velmi úzce provázány. Tudiž mnohdy není snadné rozeznat, o který druh aktivity se jedná, jelikož je v nich kombinováno hned několik prvků – sociální soudržnost, pohybová aktivita, apod.). (Veteška, 2017, s. 92-93)

V případě vědního ukotvení je nutné brát v potaz přesah této vědní disciplíny. Ve svém základě ji můžeme řadit k vědám reálným, humanitním, společenským. Svou charakteristikou má nejbližší ke dvěma vědním disciplínám. Jednou z nich jsou vědní disciplíny o výchově, které mají s gerontagogikou společný předmět, tedy vzdělávání. Druhou takovou disciplínou je gerontologie, se kterou má společnou oblast zkoumání. Nemalým dílem také zasahuje do věd jako je filozofie, psychologie, sociologie, politologie a také demografie. Z každé z těchto věd si pro svůj předmět a oblast zkoumání vybírá to, co je značnou mírou ovlivňováno. (Benešová, 2014, s. 13-14)

Pojem gerontagogika lze poprvé nalézt již v roce 1962 v práci německého filozofa Otto Friedricha Bollnowa. Bollnow v tomto ohledu navrhl výchovnou pomoc ve stáří, která předpokládá usnadnit zvládání nově nastalé životní situace v životech starších lidí. V širším kontextu nejsou cílovou skupinou gerontagogiky pouze starší dospělí, ale také dospělí v produktivním věku a děti, jelikož pojem gerontagogika v sobě zahrnuje také přípravu na stáří. (Průcha, Veteška, 2014, s. 117-118)

Petřková a Čornaničová (in Šerák a Dvořáková, 2009) tedy navazují tím, že je nutné současné pojetí gerontagogiky v tom případě pojímat mnohem extenzivněji. Dle nich „... aktuální pojetí zahrnuje prakticky veškeré edukační aktivity spojené se seniory, konkrétně:

- *edukaci seniorů (vzdělávací aktivity určené pro seniory),*

- *preseniorskou edukaci (příprava na stáří v produktivním, předdůchodovém věku, především z hlediska zdravotního, sociálního a ekonomického),*
- *proseniorskou edukaci (aktivity zacílené na mezigenerační porozumění a společenské uznání stáří.“*

Na základě předchozího rozdělení lze jako cílovou skupinu gerontagogiky v širším měřítku uvést všechny osoby v jakémkoliv věku. Pokud je bráno v potaz užší pojetí, jedná se o seniora v jakémkoliv fázi stáří. Zde může vyvstat i problémová stránka této vědecké subdisciplíny. V případě specifikace cílové skupiny je totiž možné se setkat s různorodými zájmy, osobnostními předpoklady, zkušenostmi a také psychickým a fyzickým stavem členů této skupiny. Z tohoto důvodu vyplývá nutnost kladení zvláštního důrazu na individualizaci při vzdělávací činnosti na základě aktuálních potřeb dané vzdělávané skupiny či jedince. (Benešová, 2014, s. 14-16)

Průběžně je možné se v literatuře setkat s mnoha dalšími názvy této aplikované disciplíny. Tyto názvy jsou si ve své podstatě velmi podobné. Jedná se o pojmy, které jsou založeny na stejném slovním základě, pouze si je ten který autor z jakéhokoliv důvodu vybral pro své definice. Takovými termíny jsou například:

- gerontopedagogika
- geragogika
- gerogtagogika
- gerontogogika
- geragogie
- vzdělávací gerontologie
- gerontologické vzdělávání
- vzdělávání seniorů
- eldergogy

3 Východiska vzdělávání seniorů

Andragogický slovník definuje vzdělávání seniorů jako „*oblast teorie a praxe, která se zabývá intencionálním edukačním působením ve stáří*“. Vzdělávací aktivity ve stáří mají dopomáhat seniorům k dosažení pocitu důstojnosti, spokojenosti a také naplnění sociálních potřeb k zapojení do společnosti. Dalšími úkoly vzdělávání seniorů je nejen snazší zvládnutí nově přichozících úkolů spojených se stárnutím, ale také dosahování vyšší kvality života. (Průcha, Veteška, 2014, s. 304)

„*V souvislosti s hledáním vzdělávacích příležitostí pro občany třetího věku je vhodné připomenout, že jde o skupinu značně diferenciovanou. Diferencovanost této skupiny není dána pouze takovými znaky, jako jsou dosažená úroveň vzdělání, původní profese, sociální zařazení v mikroklimatu rodiny či finanční možnosti. K dalším znakům patří zdravotní stav, celoživotní zkušenosti, mentální výkonnost a v neposlední řadě i životní orientace staršího člověka.*“ (Mühlpachr, 2009, s. 141)

Skupina seniorů není motivována pokračovat ve vzdělávání prostřednictvím ambicí ke zlepšení situace v zaměstnání nebo ke zlepšení kvalifikace. Jejich zájem spočívá v tom, aby se dozvěděli více a pokračovali ve zlepšování se jako jednotlivci, kteří by měli být běžnou součástí dnešní měnící se společnosti. Vzdělávací instituce se tedy snaží dosáhnout cílů, jako je zvyšování dovedností a všeobecných znalostí seniorů, ale také je povzbuzují k tomu, aby byli aktivní ve vytváření prostředí, které umožňuje plynulou výměnu znalostí a zvyšuje jejich kompetence jak občanů. (Modelling the Impact of Lifelong Learning on Senior Citizens' Quality of Life – ScienceDirect, online, vlastní překlad)

3.1 Aktivizace seniorů ke vzdělávání

Základem pro vzdělávání seniorů se dá považovat jejich aktivizace, která má sloužit k podněcování potenciálu seniorů. „*Aktivizační programy jsou zaměřeny na intervenci v oblasti udržování dovedností, vědomostí, schopností či na prevenci poruch paměti, koncentrace a myšlení seniorů. Důležitým rozměrem programů aktivizace je také jejich sociální hledisko ve smyslu potlačení (redukce) sociální izolace osob v seniorském věku.*“ (Průcha, Veteška, 2014, s. 27)

Haškovcová (2010, s. 256) přenáší problematiku aktivizace seniorů především do oblasti nemocí, které seniory provází před i v průběhu období stáří. Dle jejího názoru se jedná o jednu z možností, jak se s těmito nemocemi smířit a postupně vyrovnávat. Senioři se

ve svých vzpomínkách často odkazují na to, zda prožili plnohodnotný život či nikoliv. Je nutné se tedy v tomto ohledu zaměřit na pomoc, kterou mají aktivizační techniky zastávat i v ohledu rozvoje paměti a tím pečovat i o zachování přiměřené mozkové činnosti.

„Aktivizační činnosti také představují jednu ze služeb poskytovaných na základě zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Úzce navazují na socioterapeutické činnosti, které vlastně tvoří intervence v individuálním plánu klienta. Prolínají se a doplňují řadou dalších podpůrných a stimulačních metod (např. s konceptem bazální stimulace). Smyslem aktivizačních činností je navození vhodných stimulačních a aktivizujících podnětů, které mohou pomoci seniorovi probudit zájem o sebe, uvědomit si sebe a své potřeby, mobilizovat své síly a zabránit tak vzniku a rozvoji závislosti.“ (Špatenková, 2013, s. 67)

Z pohledu charakteru je možné programy aktivizace dělit do několika skupin, přičemž je důležité klást důraz na strukturovaný, nikoliv nahodilý program (výjimku představuje informální učení). V tomto základním dělení se lze setkat například se skupinou osobnostně-morální, kulturně-uměleckou, přírodovědní, pracovní-technologickou a dalšími, přičemž každá z nich má pro jedince individuální význam a záleží, který z nich na něm bude uplatněn. Dále slouží aktivizace seniorů k podněcování potenciálu jedinců, čímž přispívá k jejich ideálnímu fyzickému i psychickému zdraví. Z toho vyplývá, že vhodně zvolené a správně realizované vzdělávací a sociálně-kulturní akce podněcují seniora v aktivním životě či jeho opětovnému návratu k aktivitě. (Veteška, 2017, s. 85)

Veteška (2017, s. 84) řadí aktivizaci společně s edukací, animací a poradenstvím mezi čtyři základní pilíře andragogické práce se seniory. Ve svém základě totiž aktivizace směřuje k podněcování vnitřních předpokladů seniorů, což značně přispívá k jejich fyzickému, ale i psychickému zdraví a celkové vitalitě a kondici. V tomto ohledu má značné výhody institucionální péče, kde lze vhodně nastavit aktivizaci dle individuálních potřeb a možností seniorů a na ní navázat různé aktivity či zájmové činnosti. Mezi takové aktivity se dají například zařadit výlety, pohybové aktivity, terapie, apod. Aby bylo možné s aktivizací jedince začít, je nutné velmi úzce navazovat na jedincovu motivaci a brát na ni zřetel po celou dobu takové aktivizace.

„Využívána je při tom široká škála metod a technik aktivizace seniorů, např. kognitivní aktivizace (různé techniky tréninku paměti a rozvíjení psychomotorických dovedností), terapeutické aktivizační techniky (smyslová aktivizace, arteterapie, muzikoterapie, dramaterapie, terapie životním příběhem, biblioterapie, reminiscenční terapie, ergoterapie,

aromaterapie), zooterapie (canisterapie a felinoterapie nejčastěji), pohybová aktivizace (ve smyslu kinezioterapie a vhodné volby pohybových aktivit) a relaxační techniky (např. dechová cvičení, automasáž, kreslení mandal).“ (Veteška, 2017, s. 85-86)

3.2 Funkce a cíle vzdělávání seniorů

Při vzdělávání nejde pouze o vzdělávaného, ale také o jeho vztah a význam pro okolí a pro společnost. Vzdělávání seniorů je založeno na dvou základních rovinách, kterými jsou vztah ke vzdělávanému a vztah ke společnosti. Z pohledu seniora lze předpokládat, že vzdělávání slouží k jeho rozvoji chápání jednotlivých etap života, zlepšení adaptace na přicházející změnu a také změnu ve způsobu života ve stáří. Má za následek oddálení stárnutí jedince a také se dá považovat za původce životního optimismu. Ve vztahu ke společnosti má značný význam mezigenerační výměna a učení. Při něm dochází k vzájemnému porozumění a také předcházení napětí, které může mezi generacemi snadno vzniknout, jelikož bývá založeno na sociální odlišnosti a z ní vyplývajícího nedorozumění. (Benešová, 2014, s. 98)

„Je třeba rovněž poznamenat, že ačkoliv naprostá většina seniorských edukačních aktivit má zájmový a neutilitární charakter, vlivem měnící se demografické situace získává stále větší význam i další profesní (kvalifikační, rekvalifikační) vzdělávání starších dospělých, které však dosud nemá odpovídající institucionální základnu.“ (Dvořáková, Šerák, 2016, s. 82)

Dle Livečky (in Mühlpachr, 2004, s. 138) lze popsat čtyři funkce vzdělávání v pokročilém věku. Jde o funkci preventivní, anticipační, rehabilitační a v neposlední řadě posilovací. Všechny tyto funkce na sebe postupně navazují. Preventivní funkce by měla zajistit opatření, která musí být zajištěna se značným předstihem, aby byl pozitivně ovlivněn průběh stáří a stárnutí. V případě anticipace se jedná o pozitivní připravenost na přicházející změny, kterou doprovází funkce rehabilitační, která má zajistit udržení sil pro další působení jedince v aktivním životě. Funkce posilovací je nejvýznamnější, jelikož na základě jejího vlivu by mělo docházet k rozvoji zájmů, potřeb a schopností lidí v pokročilejším věku.

Čornaničová (in Benešová, 2014, s. 98) doplňuje výše uvedené funkce ještě o další: funkce kompenzační, aktivizační, komunikační, relaxační a mezigenerační porozumění. Všechny tyto funkce pojmenovává jako takové, které jsou děleny podle specifického cíle vzdělávání. Jako na další možnost se zaměřuje na dělení podle primárního cíle výchovy vzdělávání:

- *„Vzdělávací: zisk informací, poznatků a zkušeností,*

- *Kulturně-kultivační: růst osobnosti v oborech uměleckých, kulturních a pohybových,*
- *Sociálně-psychologické: oblasti sociálních souvislostí, psychického vývoje, cílené aktivity.“*

Stejným způsobem, jako specifikuje Benešová výše model dvou rovin funkcí vzdělávání seniorů, lze specifikovat i cíle vzdělávání seniorů. Pro jednotlivce seniora lze předpokládat, že jsou cíle vzdělávání následující:

- *„rozšíření možnosti uspokojovat poznávací a zájmové potřeby seniorů,*
- *navozování, stimulace a udržování vývojových potenciálů staršího člověka,*
- *záměrné ovlivňování charakterových vlastností, vzorů chování a hodnotových orientací,*
- *pochopení vývojových úkolů seniorského věku, jejich přijetí a smíření se se závěrem života a smrtí,*
- *obohacování kvality života, a tím pocitu životního optimismu“ (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 52)*

Následně ve vztahu ke společnosti vzdělávání seniorů reprezentují autorky ve svém významu následující body:

- *„jednu z možností společenské podpory života ve stáří*
- *pozitivní prvek při utváření názorů společnosti na stáří,*
- *příspěvek k akceptování modelu plnohodnotného životního stylu ve stáří příslušnou společností,*
- *obohacení pozitivního modelu plnohodnotného života člověka v každé jeho etapě,*
- *integrující prvek mezigeneračního pochopení, mezigenerační solidarity, postojů úcty k životu*
- *součást základních sociálních programů týkajících se stáří.“ (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 52)*

3.3 Poradenství pro seniory

Jako nedílnou součást gerontagogiky je zapotřebí vnímat poradenství seniorům. To je ve své podstatě zaměřeno na všechny problematické jevy, které souvisí a přicházejí se stářím a stárnutím. Poradenství seniorům se zabývá především krizovou intervencí, životní pomocí, sociálně-právním poradenstvím, ale i prevencí patologických a negativních jevů, kterými

jsou týrání a zneužívání seniorů a s tím následně spojená kriminalita. V celém tomto kontextu je tato aplikovaná disciplína úzce propojena se sociální andragogikou. (kol. autorů in Veteška, 2017, s. 111-112)

Poradenství pro seniory plní především preventivní funkci. Ve své podstatě se zaměřuje primárně na řešení aktuálních problémů, ze kterých je vysoká pravděpodobnost, že by do budoucna mohly vyvstat problémy mnohem většího charakteru. Mimo tuto vlastnost plní poradenství řadu dalších edukačních funkcí, jako jsou například již výše zmíněné funkce anticipační, rehabilitační, adaptační a v neposlední řadě posilující neboli stimulační. Z toho vyplývá, že zde poradenství existuje proto, aby seniorům pomáhalo řešit jejich aktuální problémy (případně jim předcházet) a díky tomu žít celkově život plnohodnotněji a s větší mírou uspokojení. (Špatenková, 2013, s. 39-40)

Špatenková (2013, s. 40-42) dále specifikuje dělení poradenství. Dle ní existují tři kategorie poradenství seniorům, které jsou blízce provázány s již výše v textu uvedenou edukací. Jako první lze specifikovat preseniorské poradenství, které *„zahrnuje poradenství v oblasti přípravy na stáří. Vychází z předpokladu, že kvalitní příprava na stáří je klíčovou determinantou úspěšné adaptace na tuto etapu života.“* Další kategorií představuje proseniorské poradenství, které je *„...zaměřené na podporu seniorů, jejich potřeby a zájmy a na mezigenerační porozumění“*. Jako třetí druh poradenství je vlastní seniorské poradenství. To si klade za cíl ve svém poměrně rozsáhlém portfoliu uspokojovat různé potřeby seniorů a být jim nápomocný v případě řešení různých životních situacích. Dají se sem zařadit činnosti jako například finanční, ekonomické, právní, psychologické, sociální a sociálněprávní poradenství.

„Poradenství pro seniory může mít řadu podob: od finančního, výživového, sociálně právního, psychologického až po ryze andragogické poradenství, které se zaměřuje na problematiku učení a vzdělávání (překonávání bariér, motivace atd.). Podstatou andragogického poradenství je andragogické hledisko spojené s využitím efektivních metod, forem a technik učení a vzdělávání (jak v rámci sebevzdělávání a informálního učení, tak v oblasti neformálního vzdělávání.“ (Veteška, 2017, s. 88)

V souvislosti s poradenstvím pro seniory se dá hovořit i o biodromálním přístupu. Tento přístup je založen na konceptu zkoumání a sledování celistvé životní cesty jedince. Vývoj osobnosti je podle tohoto přístupu chápán jako systém permanentně probíhajících změn, s potenciálem pro růst a obohacování osobnosti. V tomto přístupu je očekáván důraz

na celoživotní vzdělávání se a učení. Celoživotní dráha jedince tedy představuje souhrn odlišných aspirací, motivací, zájmů a potřeb. „*Biodromální přístup v edukačních vědách spočívá v tom, že se učení a vzdělávání chápe jako proces utváření a rozvíjení osobnosti v průběhu celého života. V tomto smyslu je jedinec subjektem, který má aktivní podíl na utváření své vlastní životní dráhy, rozhoduje o smyslu svého života, o jeho naplnění, utváří své potřeby a realizuje své zájmy.*“ (Kariková in Veteška, 2017, s. 69-70)

3.4 Bariéry ve vzdělávání seniorů

Jako v jiných oblastech má vzdělávání seniorů svá úskalí a překážky. Šerák (in Ondráková et al., 2012, s. 37-38) uvádí takové překážky a omezení, „*kteřá jsou způsobena především involucí seniora:*

- *Osvojování nových poznatků zabere starším lidem více času;*
- *Seniori si obtížněji osvojují logicky nestrukturované informace;*
- *Problém představuje i nedostatečně zvládnutá strategie učení;*
- *Látka prezentovaná větší rychlostí omezuje kvalitu i kvantitu naučeného výraznějším způsobem, než je tomu u mladších osob;*
- *Zatímco delší přestávky během procvičování naučeného vedou u mladších osob k zlepšení jejich pracovního výkonu, u seniorů se výkon naopak zhoršuje;*
- *Podstatnou roli v procesu učení hraje fyzický a psychický stav jedince, především případná zdravotní omezení;*
- *Významný je rovněž stupeň aktivity a síla motivace;*
- *Učební látka by měla mít v každém případě intencionální charakter.*“

Při dalším rozdělení vychází Šerák z Crossova pojetí bariér ve vzdělávání (in Krystoň, Šerák, Tomczyk, 2014, s. 66-67), které jsou rozloženy do tří kategorií:

- *situační, vyplývající z aktuální a životní situace jedince (např. dopravní dostupnost, finanční situace, apod.)*
- *institucionální, které jsou spojené především s poskytovatelskou organizací (např. nabídka vzdělávání, lektorské zabezpečení, informační a administrativní podpora, apod.)*
- *dispoziční, jež jsou velmi ovlivněny fyzickým a psychickým stavem jedince, jeho motivací, kompetencemi, apod.*

Při práci se seniory se člověk může setkat s různými předsudky a stereotypy o stáří a seniorech celkově. I ty mohou znamenat určitou bariéru ve vzdělávání, jelikož jednou z takovou mylnou představou ve společnosti je, že seniory není již možné vzdělávat. S tímto předsudkem či stereotypem se mnohokrát ztotožňují i sami senioři a tím si sami před sebou uzavírají cestu k dalšímu vzdělávání. *„Při vzdělávání seniorů je třeba myslet na to, že lidé v seniorském období prožívali a prožívají různé události sociálně-historického času i v oblasti vzdělávací v rámci celoživotního učení. Nesetkáváme se tedy pouze se seniory, kteří neovládají jazyky, práci na počítači, práci s mobilním telefonem nebo nevlastní řidičský průkaz apod. Jinými slovy seniorský věk není důvodem pro jakékoliv stereotypní představy. Může se jednat například o „neměnné“ představy střední a starší generace na vrub seniorské populace, které si nezdědaly v mládí.“* (Špatenková, Smékalová, 2015, s. 86)

Nejčastější předsudky a mýty formulují Špatenková a Smékalová (2015, s. 84) do několika bodů, mezi které patří například představa o zbytečnosti vzdělávání seniorů, neschopnost seniorů učit se novým věcem a nové poznatky si zapamatovat a také to, že senioři jsou všeobecně nespokojení s tím, že by měli přijmout nové moderní technologie. Společnost bývá také často přesvědčená, že senioři pouze zabírají místo ve školách, nejsou ochotni dále se vzdělávat, kvůli svým handicapům se ani dále vzdělávat nemohou, a v neposlední řadě bývá společnost přesvědčena, že rehabilitace a prevence jsou záležitostí zdravotníků a nikoliv vzdělavatelů.

4 Aspekty ovlivňující vzdělávání seniorů

Vzdělávání seniorů probíhá na základě několika aspektů, které ho ovlivňují. Na ně je při vzdělávání nutné brát zřetel, jelikož v opačném případě může dojít ke ztrátě efektivity samotného vzdělávání. Mezi takové aspekty zařazují Petřková s Čornaničovou (2004, s. 69) takové objektivní faktory, které nejvíce ovlivňují proces učení. Důležité je dle nich především samotné učivo, jeho obsah a rozsah, obtížnost a především metody jeho zprostředkování. Dále je také důležitá osobnost samotného pořadatele a vzdělavatele, tedy to, jakými aspekty disponuje samotný lektor při vzdělávání seniorů a jaké má obecně pro tuto činnost kompetence. V neposlední řadě uvádějí autorky také prostředí, ve kterém samotné vzdělávání probíhá, tedy to, jakým způsobem je dostupné, zda splňuje dostatečné hygienické normy a jaké je v místě konání materiální vybavení. Předtím, než budou v této kapitole představeny výše uvedené faktory ovlivňující vzdělávání seniorů, budou zde představeny další dva, které se dají popsat jako faktory předcházející výše uvedeným požadavkům, tedy samotné potřeby seniorů a také jejich motivace ke vzdělávání.

4.1 Potřeby seniorů při vzdělávání

„V průběhu stáří se mění mnohé potřeby, biologické i psychické. Mění se jejich osobní význam, zaměření či preferovaný způsob uspokojování. Stárnutí je charakteristické poklesem potřeby nových podnětů a zkušeností či ochoty nevyhnutelnou změnu akceptovat a vzestupem důrazu na jistotu a stabilitu. Prožívání stárnutí a adaptace na toto období je spojena s větší koncentrací na sebe sama, na uspokojení vlastních potřeb, což vyplývá ze zhoršení některých fyzických i psychických kompetencí a vědomí ubývání soběstačnosti. Starší člověk je často nucen zabývat se sám sebou, protože leccos už není samozřejmostí, ale vyžaduje vynaložení většího úsilí či dokonce pomoc někoho jiného.“ (Vágnerová, 2007, s. 344)

Vágnerová (2017, s. 344-347) dále blíže specifikuje celkem pět druhů potřeb, které seniory provázejí v souvislosti se stářím. Mezi ně patří potřeba stimulace a otevřenost novým zkušenostem, potřeba sociálního kontaktu, potřeba citové jistoty a bezpečí, potřeba seberealizace a potřeba otevřené budoucnosti a naděje. Souvislost se vzděláváním má především potřeba sociálního kontaktu, jelikož dle Vágnerové upřednostňují senioři kontakt především s lidmi ve stejné věkové kategorii. To jim umožňuje pocit uspokojení a nejsou vystaveni nejistotě z neznáma. Další úzce spojenou potřebou se vzděláváním je potřeba

seberealizace. Starší lidé mají potřebu uspokojovat se svými dřívějšími úspěchy, což nemusí být vždy žádoucí pro jejich psychiku. Proto je dobré, pokud získávají pocit seberealizace v jiných aktivitách. Vzdělávání je pro ně v tomto ohledu ideální formou. U těchto pěti zmíněných potřeb ovšem vždy záleží na tom, jakým způsobem je vnímá a jak je individuálně přijme dotyčný senior.

Petřková s Čornaničovou (2004, s. 68) popisují čtyři druhy potřeb, které vedou seniory k zapojení se do edukačního procesu. Jako první berou v potaz potřeby kognitivní, kdy senioři cítí potřebu orientace v současném společenském dění, získat nové poznatky v různých oborech a také si rozšířit poznatky stávající. Dále autorky hovoří o sociálních potřebách, při kterých cítí senioři potřebu rozšiřovat a udržovat kontakty především se svými vrstevníky, přičemž mohou překonat pocity osamocení, které je často v průběhu stárnutí doprovází. S tím souvisí i další potřeba týkající se aktivity a produktivnosti, při které si senioři mohou uspokojit i potřebu být užiteční a vykonávat smysluplnou činnost. Nakonec může vést ke vzdělávání seniory potřeba kompenzovat si nedostatky v oblasti intelektuální, ale i emocionální. Z uvedeného tedy vyplývá, že především tendence po seberealizaci, značné úsilí o potvrzování identity a také kontroly nad svým životem i nad prostředím, ve kterém se senioři denně pohybují a žijí, jsou společným motivem k potřebě dalšího vzdělávání pro seniory.

V souvislosti s potřebami seniorů při vzdělávání je v neposlední řadě nutné zdůraznit, že i přes úzkou souvislost s obecným vzděláváním dospělých, má svá tento druh vzdělávání svá specifika a odlišnosti. Mezi hlavní výrazný znak vzdělávání seniorů totiž patří dobrovolnost. Senioři se totiž vzdělávají převážně dobrovolně, čímž se výrazně liší od skupiny dospělých, kteří se vzdělávají v průběhu svého produktivního života. Ti jsou totiž často nuceni k tomu, aby se především v oblasti své profese průběžně vzdělávali a navyšovali si tím svou kvalifikaci z důvodu lepšího uplatnění na trhu práce. Pokud by tedy měli být senioři do vzdělávání nuceni, je značně pravděpodobné, že by jakékoliv jejich potřeby ztratily význam. (Benešová, 2014, s. 95)

4.2 Motivace seniorů ke vzdělávání

Motivaci v obecném měřítku je možné chápat jako interakci všech činitelů, které určují směr a styl chování jedince k určitému jevu či záměru. Motivace zahrnuje jak vnější pobídky a cíle tak vnitřní motivy. Právě vnitřní motivy jsou pro stárnoucí populaci velmi specifické. (Šauerová a Vadíková, 2013, s. 99)

Beneš (2003, s. 140-141) tvrdí, že motivace seniorů k dalšímu vzdělávání záleží „...hlavně na dosaženém vzdělání, dřívější účasti na dalším vzdělávání, ale i na druhu vzdělání; na dříve rozvinutých zájmech zabývat se různými oblastmi vědění a na účasti na kulturním životě; na sociální aktivitě v rodině i mimo rodinu, na politické angažovanosti, snaze zlepšit věci v komunitě, prosadit zájmy seniorů atd. Vzdělávání může být také hobby, zájem o poznání. Motivem je často touha po sociálních kontaktech, očekávání okolí, ale i snaha najít smysl života ve vědomí vlastní konečnosti, zvládání tělesných, psychických a sociálních změn, udržování vlastních sil.“

Právě na motivaci záleží, jestli senior vůbec vstoupí do vzdělávacího procesu a zda v něm setrvá, nebo ho zakončí. Vzdělávání pro seniory je specifické kvůli absenci vnějšího nátlaku na získání kvalifikace či na její zvýšení. Z toho vyplývá, že vnější motivace je v tomto případě vedlejší a téměř minimální. Jak již bylo zmíněno výše, důležitá je tedy motivace vnitřní, která vychází z již výše uvedených faktorů, tedy vlastních pohnutek. Potřeba dalšího vzdělávání vyplývá především z dobrovolnosti a je pouze na vzdělávaném, který obor či druh vzdělávání si pro uspokojení této potřeby vybere. (Špatenková, Smékalová, 2015, s. 72)

Na základě rozdělení fází edukačního procesu řadí Špatenková se Smékalovou (2015, s. 160-165) na první místo fázi motivační. K pochopení toho, jak vysoká je míra důležitosti motivační fáze pro průběh vzdělávání, může pomoci tabulka, která se nalézá na následující straně.

Didaktika	Kognitivní psychologie	Psychodidaktika	Vzdělávající se
Fáze didaktického procesu	Paměťové procesy	Strategie	Senioři
Motivační	Kódování	navodit příjemnou atmosféru srdečným přivítáním a vyjádřit radost, že se lektor se seniory může setkat a něco jim povědět ze svého oboru, představit se (i zajímavým způsobem)	pocitují vřídlost a přijetí, jsou emočně naladěni a na přijímání nových informací
		upoutat pozornost, informace působí intenzivněji	jsou zaujatí atraktivitou tématu, zajímavou otázkou, formulovaným problémem
		formulovat cíl (dosažitelný)	jsou schopni to zvládnout
		nevyjádřit účel, smysl (význam)	vědí, proč se učí, mohou se podělit o své dosavadní zkušenosti, mohou anticipovat, kde budou moci poznatky uplatnit
		rozdat a věnovat studijní materiály (prezentující obsah učiva)	vnímají péči ze strany lektora, pocitují snížení stresu z možných obav, že by si nestíhali zapsat poznámky
		projevovat nehraný entuziasmus	zvyšuje se u nich emoční klima, vytváří se pozitivní očekávání
		Poskytovat povzbuzení a úctu	Zvyšuje se jim sebedůvěra

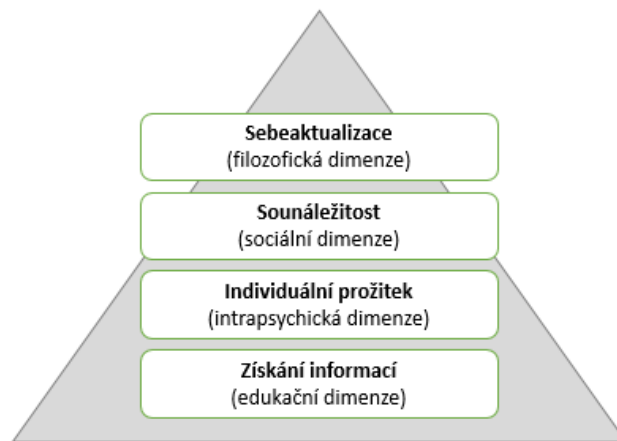
Tabulka 1 Motivační fáze didaktického procesu (Zdroj: Špatenková, Smékalová, 2015, s. 163)

Fáze motivace je velmi důležitá pro celkový didaktický proces. Formulace cílů, vyjádření účelu vzdělávání a posilování sebedůvěry seniorů vytváří základní nosníky jejich motivace ke vzdělávání. Klevetová a Dlabalová (in Špatenková, Smékalová, 2015, s. 163) předkládají „tři klíče k motivaci“:

- *Touha dosáhnout cíle – je touha seniorů dosáhnout cílů opravdu dostatečně velká?*
- *Důvěra ve vlastní schopnosti – věří senior, že to dokáže?*
- *Vlastní představa dosažené změny – dokáže si senior sám sebe představit s dosaženou změnou?“*

Špatenková se Smékalovou (tamtéž) aplikují na vzdělávání seniorů i pyramidu motivace v andragogickém pojetí od Mužíka. Její klasický model spočívá v získávání informací a zároveň formování vědomostí, dovedností a návyků. V další části pyramidy je představeno zvýšení výkonu v rámci svého pracovního zařazení. Poté následuje stupeň představující získání sociálních jistot a pyramidu uzavírá její vrchol, který představuje individuální prožitek každého dospělého jedince. To, jakým způsobem je pyramida aplikována na vzdělávání seniorů, je představeno v obr. 1 a popsáno v následujícím odstavci.

„Na základně pyramidy zajisté zůstane získávání informací jako rozšiřování vědomostí a dovedností seniorů, půjde o kognitivní, respektive edukační dimenzi. Tyto získané informace zajistí seniorům individuální prožitek, máme na mysli intrapsychickou dimenzi. Dále vnímáme individuální prožitek jako předpoklad pro sounáležitost seniorů, sdílení zkušeností a navazování sociálních kontaktů při učení, jde tedy také o dimenzi sociální. Vrchol pyramidy pak uzavírá sebeaktualizace seniorů (tj. využívání svých potencialit, sebevyjádření), což vnímáme jako filozofickou dimenzi, která reflektuje životní smysl a kvalitu života.“ (Špatenková, Smékalová, 2015, s. 165)

Obrázek 1 Pyramida motivace učení seniorů (Zdroj: Špatenková, Smékalová, 2015, s. 165)

4.3 Specifika lektora vzdělávajícího seniory

Je především úkolem lektora zakomponovat výše zmíněné klíče motivace do svého oboru a přichystaného tématu výuky. Jedním z nejdůležitějších faktorů je přitom upoutat pozornost seniorů. To, jakým způsobem se o to lektor pokusí, je na něm a jeho schopnostech. Již atraktivní název vzdělávacího programu tvoří základ atraktivity programu. Následnými neméně důležitými jsou činnosti, jako například pokládání řečnických otázek, zapojení citátů či spojit problematiku s určitou aktuální dobře známou situací, která proběhla v médiích. Důležitý je fakt, že motivace není součástí pouze první fáze vzdělávacího procesu, ale musí ho doprovázet po celou dobu jeho průběhu i ve všech ostatních fázích. Za další motivační prvek může být považováno rozdání předpřipravených tištěných materiálů účastníkům. Senior tak nezíská pocit nejistoty a pro lektora to znamená úsporu času. (Špatenková, Smékalová, 2015, s. 164-165)

Je tedy zřejmé, že lektor je velmi důležitou součástí vzdělávacího procesu. V obecné rovině lze popsat jeho osobu jako zásadní prvek, bez kterého by vzdělávání nemohlo ani probíhat. Zásadnost osoby vzdělávání je umocněno především seniory jakožto cílovou skupinou vzdělávání, kteří mají své značně specifické potřeby a také požadavky na vzdělávání. Senioři díky svému celoživotnímu rozhledu a zkušenostem patří mezi nejnáročnější posluchače, kteří mají velmi kritický pohled na osobnost lektora. Dokážou tedy velmi dobře posoudit jeho kompetence v celém spektru, mezi které patří odbornost, praktické zkušenosti, zkušenosti didaktické a v neposlední řadě schopnosti komunikační. Díky tomu je evidentní, že na lektora ve vzdělávání seniorů jsou kladeny relativně vysoké nároky a je tedy nutné

jeho osobě přikládat velkou pozornost. (Jůva, Mužík in Špatenková, Smékalová, 2015, s. 184).

„Požadované kompetence jednotlivých gerontagogických pracovníků se budou lišit podle toho, co konkrétně tvoří jejich hlavní pracovní náplň. Vzdělavatel seniorů tedy velmi často plní roli motivátora, facilitátora a poradce... Pokud jde o osobnostní kompetence, je u vzdělavatele seniorů, podobně jako u všech andragogů, kladen důraz na autentičnost, integritu osobnosti a dynamismus. V oblasti psychologicko-didaktických kompetencí vystupují do popředí kompetence sociální, psychosociální a komunikativní. Ty jsou předpokladem vytvoření takového učebního klimatu, které odpovídá potřebám starších účastníků a zároveň je podněcuje k aktivní účasti na učení a vzdělávání.“ (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 72-73)

Veteška (2017, s. 89) popisuje několik profesí, které souvisí s péčí o seniory, jako například sociální pracovník, ošetřovatel, animátor, pedagog volného času a psycholog. Z těchto profesí by se daly na profesi sociálního andragoga či gerontagoga aplikovat pouze dílčí části z výše zmíněných profesí. Proto autor hovoří o kompetenčním modelu, který by měl odborník v průběhu edukace seniorů splňovat. *„Kompetenční model sociálního andragoga/gerontagoga reflektuje nejen potřeby současné společnosti, ale především nabízí profil nové profese, jejíž význam bude vzhledem k demografickému vývoji narůstat. Uvedený návrh kompetenčního modelu vychází z obecných požadavků na novou profesi sociálního andragoga – tedy odborníka působícího v oblasti edukace a aktivizace seniorů.“*

V kompetenčním modelu podle Vetešky a Salivarové (in Veteška, 2017, s. 89-90) si lze představit tabulku. V ní první řádek představuje analyzované a následně identifikované oblasti kompetencí, kterými by měl sociální andragog disponovat. Jedná se o osobnostní, sociální, edukační, manažerské a poradenské oblasti kompetencí. V dalších jednotlivých řádcích jsou obsaženy konkrétní schopnosti a dovednosti, nebo vlastnosti a znalosti. Těmi by měl sociální andragog disponovat, pokud chce dosáhnout naplnění jednotlivých kompetencí. Tento kompetenční model byl sestaven na základě dat získaných pozorováním, terénním výzkumem, komparativní analýzou, ale také řízenými rozhovory.

4.4 Metody a prostředí vzdělávání seniorů

S ohledem na to, že mají senioři své specifické potřeby a na to navazující specifickou motivaci k tomu, aby se vzdělávali, je zřejmé, že je nutné přihlédnout nejen k prostředí, ve kterém edukační proces probíhá, ale také s metodami, které se při vzdělávání využívají. Stejně jako u obsahového zaměření vzdělávací akce je nutné také přihlédnout při volbě metodických postupů ke specifikům, které vyplývají z odlišností seniorů, kteří se vzdělávání účastní. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 70)

„Kritéria pro výběr metod se odvozují od základních didaktických kategorií, lektor bere v úvahu zejména cíle (zda budou prostřednictvím metod dosaženy), velkou úlohu dále hraje obsah učiva (ne každé učivo je možné prezentovat určitou metodou), učební možnosti seniorů (schopnosti, míra ochoty participovat apod.), ale i vyučovací možnosti lektora (tj. způsob práce s metodami) aj.“ (Špatenková, Smékalová, 2015, s. 125)

Špatenková se Smékalovou (2015, s. 125) dále určují tři velké skupiny výukových metod:

- a) tradiční,
- b) aktivizační,
- c) kreativní.

Při definování těchto skupin metod čerpají výše zmíněné autorky z několika dalších autorů, jako např. Maňáka a Švece, dle kterých tradiční metody (jako například slovní, názorně-demonstrační a dovednostně-praktické) slouží ke zprostředkovávání získávaných vědomostí a dovedností. Aktivizační metody mají za úkol zohledňovat participaci vzdělávajících se. Při definici kreativních metod vychází autorky z Mužíka, který takové metody považuje za speciální didaktické postupy, jelikož aktivizují kreativní schopnosti vzdělávajícího se.

To, jaká metoda bude pro vzdělávání seniorů vybrána, záleží na několika faktorech, jako je vzdělávací cíl, vzdělávací obsah, schopnost seniorů se učit a také z pohledu heterogenosti studijních skupin, která je ovlivněna věkem, profesní minulostí, ale také zdravotním stavem. Dále záleží na přístupu samotných seniorů ke vzdělávání, jejich ochotě ve vzdělávání participovat a také časových a materiálních podmínkách, které jsou ke vzdělávání k dispozici. V neposlední řadě záleží také již výše zmíněné osobnosti dotyčného, který působí ve vzdělávání jako vzdělavatel či lektor. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 70)

Výukové metody jsou společně s formami tzv. nehmotnými prostředky, které ovlivňují i prostředí, ve kterém vzdělávání probíhá. Mezi hmotné prostředky patří takové, které

bezprostředně ovlivňují vzdělávací činnost, jde tedy například o vybavení místnosti, didaktickou techniku či používané pomůcky při vzdělávání. (Špatenková, Smékalová, 2015, s. 76)

„Prostředí, ve kterém se vzdělávací proces realizuje, je jedním z nejdůležitějších objektivních činitelů edukace seniorů. Určité pohodlí, vstřícné a vůči seniorům „přátelské“ prostředí velmi ovlivňuje ochotu seniorů zapojit se do vzdělávacího procesu a setrvat v něm. Volba vhodného prostředí, ve kterém se senior bude cítit dobře a pohodlně, a díky tomu se bude chovat přirozeně, bez problémů se soustředí a bude komunikovat, je nedílnou součástí plánování edukační akce pro seniory.“ (Špatenková, Smékalová, 2015, s. 75)

Šerák (in Špatenková, Smékalová, 2015, s. 76) předkládá základní požadavky na prostory a organizaci vzdělávání z hlediska seniorů dle následujících bodů:

- dostupnost místa konání (veřejná doprava, parkování),
- bezbariérový přístup do všech prostor (výtah, nájezdy, apod.),
- vhodná intenzita osvětlení,
- vhodný mobiliář a jasná orientace v prostoru,
- přiměřená velikost, kontrast a grafika informačních a vzdělávacích materiálů,
- přítomnosti protiskluzových a stabilizačních prvků.

5 Druhy vzdělávání seniorů

Možností vzdělávání seniorů je v České republice mnoho. Senioři se samozřejmě mohou účastnit všech aktivit, které jsou běžně otevřeny veřejnosti. Pro jejich osobu to ovšem představuje mnoho nevýhod, které jsou spojeny se všeobecným zaměřením těchto akcí. Pro to se do vzdělávání seniorů zapojují různé instituce, které si kladou za cíl pomoci seniorům s neočekávanými situacemi v nové životní etapě. Dále pomáhají se zvládnutím nové odpovědnosti za vlastní stáří. V neposlední řadě pomáhají k získání a prohloubení pocitu užitečnosti a satisfakce starších osob. Kurzy určené pro seniory nemají charakter přípravy na povolání, ale spíše si kladou za úkol setkávání lidí stejné generace a také rozvíjet osobnostní rozvoj. Mezi základní instituce zabývající se vzděláváním seniorů patří univerzity třetího věku, akademie třetího věku, univerzity volného času a také kluby seniorů. V rozšířenější formě lze sledovat poskytování vzdělávání pro seniory i v takových institucích, jako jsou veřejné knihovny, kulturní domy, soukromé vzdělávací instituce apod. (Špatenková, Smékalová, 2015, s. 89-99)

„Z obsahového hlediska lze v rámci seniorského vzdělávání vymezit dvě hlavní oblasti zájmu. Jednak jde o všeobecné vzdělávání (tj. výuka cizích jazyků, informatiky, historie, dějin umění, psychologie, zdraví, zdravé výživy a zdravého životního stylu), jednak jde i o oblast rozvoje a udržení stávající odborné kvalifikace.“ (Heřmanová, online, 2012, s. 13)

Také je nutné brát na zřetel, že se jedná o značně specifickou cílovou skupinu při vzdělávání. Jde totiž o skupinu, kterou doprovází homogenizace na straně jedné a značná diferencovanost na druhé straně. Homogenizaci skupiny lze vyzorovat například z toho, že většina zúčastněných jedinců je vyvázána ze stálého pracovního procesu. Diferencovanost je pozorovatelná v takových charakteristikách, jako je dosažené vzdělání, finanční zaopatření jedince, původní zaměstnání, případně různá míra zkušeností. Pokud jsou brány v potaz všechny tyto jevy, je zřejmé, že je zcela na místě hledat pro tuto cílovou skupinu rozmanité a specifické vzdělávací formy. (Mühlpachr, 2009, s. 139)

„Mnoho univerzit a vysokých škol po celém světě chystá právě pro tyto občany speciální programy a studijní kurzy, jejichž cílem je zprostředkovat kontakt s moderními technologiemi, umožnit kvalitní náplň volného času a přispět k uskutečnění potřebného mezigeneračního dialogu. Popularita a obliba přednášek tohoto typu rychle stoupala, zejména v posledních dvaceti letech.“ (Adamec, Kryštof in Benešová, 2014, s. 108)

5.1 Univerzity třetího věku

„Univerzity třetího věku v čase svého vzniku představovaly symbol nového, aktivního, cílevědomého a informovaného přístupu seniora k svému životu. Přístupu, ve kterém se edukace stává jednou z možností poznávat a vytvářet si nové oblasti zájmu, aktivit, kontaktů, rozvoje anebo aspoň udržování si kvality života. Výjimečnost těchto institucí a jejich postavení v rámci vzdělávání seniorů je i v tom, že působí v rámci univerzit (vysokých škol), což jim umožňuje angažovat do své činnosti jejich intelektuální, lidský, technický a další potenciál.“ (Čornaničová in Adamec, Kryštof, 2011, s. 12)

První univerzita třetího věku, která vznikla pod záštitou univerzity, byla založena již v roce 1986 na tehdejší Fakultě všeobecného lékařství Univerzity Karlovy v Praze a to v oboru Biologie člověka. Přijatých studentů bylo 352 a podmínkou pro přijetí bylo dosažení důchodového věku a zájem o studium. V současné době je většinou zřízena univerzita třetího věku v každém větším městě, ve kterém sídlí jakákoliv univerzita. Činnost univerzit třetího věku je aktuálně řízena Asociací U3V, která vznikla již pár let po založení první takové univerzity, tedy v roce 1989. (Haškovcová, 2010, s. 129-134)

Zaměření oborů v rámci univerzit třetího věku je velmi rozmanité a ve většině případech koresponduje se zaměřením jednotlivých fakult dané univerzity. Také podmínky pro přijetí do studia se individuálně liší a jednotlivé univerzity si je přizpůsobují svým potřebám. Ve většině případech je podmínkou být příjemcem alespoň starobního důchodu, ačkoliv na mnoha univerzitách se objevují i výjimky. Studium doprovází klasické ceremonie spojené se studiem, jako je imatrikulace, promoce apod. Také cena za studium se liší, většinou se ovšem jedná o částku nepřekračující několik set korun za semestr. Z tohoto důvodu musí během univerzity třetího věku finančně zabezpečovat přímo samotné univerzity ze svých provozních prostředků, případně hledat jiné alternativy financování. (Adamec, Kryštof in Krystoň, Šerák, Tomczyk, 2014, s. 33-34)

5.2 Akademie třetího věku

Akademie třetího věku by se daly považovat za jakési předchůdce univerzit třetího věku. Vznikaly již v Československu a mohla je organizovat téměř jakákoliv instituce, která byla složkou Národní fronty. Především se jednalo o takové instituce jako je Československý červený kříž, Socialistická akademie, osvětové besedy a profesionální kulturní zařízení (kulturní domy), které měly přímo ve své podružné činnosti na starosti vzdělávání

dospělých. Akademie třetího věku jsou na rozdíl od univerzit založeny na naprosté dobrovolnosti účastníků vzdělávání. V rámci jejich působení není cílem seniory přezkušovat a požadovat po nich jiná ověření výsledků studia nebo samostudia.

„Dobová nevraživost mezi akademiemi a univerzitami tohoto typu je naštěstí minulostí a je dobře, že zvítězil názor, že rozhodující je především prospěch, který ze zvoleného typu studia ten který senior má. Proto akademie a univerzity mohou klidně a přátelsky žít vedle sebe: každá má své opodstatnění a každá z nich je organizována pro jinou část seniorské populace. Nehledě k tomu, že některé akademie třetího věku přebírají určité aktivační prvky univerzit.“ (Haškovcová, 2010, s. 136)

5.3 Univerzity volného času

Původcem ke vzniku univerzit volného času jako samostatných institucí byl velký zájem o již výše zmíněnou univerzitu třetího věku. Vzhledem k tomu, že o tento druh vzdělávání začal být enormní zájem, rozhodlo se vedení jedné z univerzit k založení tzv. „nultáku“, tedy přípravného kurzu pro studium na univerzitě třetího věku. V rámci tohoto kurzu bylo možné pohybovat se přímo v prostředí, kde mělo probíhat budoucí studium, ale také účastnit se přednášek, jejichž zaměření bylo v úzké korelaci s budoucím studiem. Kurz byl v roce 1993 přetransformován na univerzitu volného času, která si stanovila za cíl otevřít možnost studia všem věkovým kategoriím, nejen seniorům. (Haškovcová, 2010, s. 134-135)

Dle Benešové (2014, s. 111-112) pracují tyto univerzity převážně pod záštitou konkrétní organizace – například kulturní dům, knihovna, domov důchodců, a jiné. Mezi hlavní výhody patří fakt, že si tento druh vzdělávání neklade žádné nároky na získání předchozího stupně vzdělání. Jako jedinou podmínku si univerzity stanovují dovršení plnoletosti, ovšem většinu posluchačů tvoří lidé seniorského věku. Další výhodou je možnost absolvování různých kurzů, aniž by bylo nutné absolvovat zkoušky. To také ale nevede ani k získání žádného osvědčení či potvrzení za absolvování kurzů. (Šerák in Benešová, 2014, s. 112)

„Taková forma vzdělávání na jednu stranu může podpořit mezigenerační dialog, na druhou stranu však nemůže reflektovat specifika geragogických přístupů. Nebývá zde obvykle stanoven předpoklad předchozího vzdělání, nekonají se ani vstupní či výstupní testy a nevydávají se zpravidla ani certifikáty o absolvování. Klíčovou motivací pro vzdělávání je obvykle zájem o zvolený obor nebo tematiku.“ (Špatenková, Smékalová, 2015, s. 94)

5.4 Kluby seniorů

Dle Špatenkové (2011) lze kluby seniorů specifikovat jako instituce, které „jsou většinou zřizovány státní správou a představují institucionalizovaná kulturně-výchovná zařízení, která umožňují setkávání lidí podobného věku i zájmů a tím přispívají k plnohodnotnému trávení jejich volného času.“ Jejich navštěvování je ve většině případů pouze zájmové a má jednorázový charakter. Šerák a Dvořáková (2009) doplňují, že se v těchto klubech utvářejí méně formální, ale o to trvalejší vztahy, ve kterých je kladen důraz na rozvoj osobních zájmů a také uspokojování sociálních potřeb. Ve svém portfoliu mají velké množství činností, které jsou založeny na jednorázových akcích. Cyklická forma vzdělávání v těchto zařízeních probíhá velmi výjimečně. Jak již bylo řečeno výše, zřizovatelem těchto institucí je ve většině případech státní správa a to skrze místní správu, domovy seniorů, ale také různé charitativní organizace. V některých případech může být tato forma vzdělávání nazvána jako klub aktivního stáří, klub dříve narozených, ale také jako klub důchodců. (Benešová, 2014, s. 112)

V České republice jde o nejrozšířenější formu sdružování seniorů, které probíhá nejčastěji v domovech důchodců, případně je v různých formách pořádají charitativní organizace či Svaz důchodců ČR. Vzhledem k volnočasovému zaměření aktivit, které v takových institucích probíhají, se dají zařadit například besedy, poznávací zájezdy, relaxační cvičení, koncerty, návštěvy divadel, apod. Mezi další instituce, ve kterých probíhá takovýto druh vzdělávání seniorů, se dají zařadit soukromé vzdělávací instituce, knihovny, kulturní domy a střediska, ale také domy dětí a mládeže, které například často pořádají počítačové kurzy pro seniory. (Špatenková, Smékalová, 2015, s. 99)

5.5 Virtuální univerzity

V případě virtuálních univerzit se jedná o formu vzdělávání, která v sobě příkladným způsobem kombinuje dvě specifické složky tohoto druhu vzdělávání – distanční vzdělávání a sociální rysy prezenčního vzdělávání. Distanční forma v sobě skrývá výhody jako například volbu času, místa a také tempo studia. Prezenční setkávání má také své výhody, mezi které patří pravidelné setkávání s lidmi stejného věku se stejně zaměřenými zájmy. Primárně probíhá tento druh vzdělávání v malých skupinkách, poté individuálně. Založení virtuálních univerzit vyplynulo z potřeb seniorů, kteří nežili ve městě, kde probíhala prezenční forma vzdělávání a neměli tedy příležitost se takového vzdělávání

účastnit. Jedním z prvních zakladatelů této formy studia byla Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity v Praze. (Špatenková, Smékalová, 2015, s. 96)

„V rámci Asociace U3V ČR byla v roce 2007 zahájena realizace projektu pod pracovním názvem Virtuální U3V (VU3V), která umožňuje rozšířit určitou formu výuky i do regionů, tedy do neuniverzitních měst, a nabídnout tak možnost zájmového vzdělávání známé pod názvem Univerzita třetího věku osobám vyššího věku, které se z různých důvodů nemohou účastnit výuky v univerzitních městech. Přednášky jsou pro posluchače dostupné prostřednictvím internetu, který dále slouží i k procvičování poznatků, kde komunikaci s lektorem a také vzájemně mezi spolužáky z různých míst. V současné generaci seniorů jsou dnes více než dříve zastoupeni jednotlivci se zkušeností s prací na počítači, a tak využití internetu a PC není zásadní překážkou pro tuto formu studia.“ (Adamec, Kryštof, 2011, s. 12)

Téma virtuálních univerzit se také stalo součástí Národní strategie podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017. Jedním z cílů této strategie je „Rozvíjet univerzity třetího věku a další vzdělávací aktivity pro seniory s důrazem na zajištění dostupnosti i v menších městech a obcích“. Tohoto cíle chtělo Ministerstvo práce a sociálních věcí dosáhnout opatřením založeným na informovanosti obcí a regionů skrze osvětu a příklady dobré praxe o přínosech virtuální univerzity třetího věku. Za tuto informovanost mělo zodpovědnost samotné výše zmíněné ministerstvo a také Asociace univerzit třetího věku. Vzhledem k tomu, že doposud nebyla zveřejněna analýza výsledků Národní strategie, není možné určit, zda bylo těchto opatření dosaženo či nikoliv. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2012, s. 6, online)

6 Výzkum vzdělávacích potřeb seniorů

Cílem práce bylo zjistit vzdělávací potřeby seniorů ve Středočeském kraji a to především se zaměřením na jejich motivaci k dalšímu vzdělávání.

Výzkumné otázky pro tuto práci byly stanoveny následující:

1. Jaké jsou vzdělávací potřeby seniorů?
2. Jaká je motivace seniorů k dalšímu vzdělávání?
3. Jaká jsou očekávání seniorů od dalšího vzdělávání?

K zodpovězení výše uvedených výzkumných otázek poslouží analýza vzdělávacích potřeb, která proběhla formou dotazníkového šetření mezi účastníky Akademie třetího věku pod záštitou Vzdělávacího institutu Středočeského kraje. Dotazníkové šetření vychází z předchozí teoretické části, ve které byly představeny na základě analýzy odborné literatury základní pojmy související s problematikou vzdělávání seniorů.

6.1 Popis zkoumaného prostředí

Vzdělávací institut Středočeského kraje (dále jen VISK) je příspěvkovou organizací Středočeského kraje. V rámci své činnosti se zabývá především dalším vzděláváním dospělých. Mezi zásadní a nejrozsáhlejší oblast patří další vzdělávání pedagogických pracovníků, následně další vzdělávání pracovníků ve veřejné správě a v neposlední řadě další vzdělávání pracovníků v sociálních službách. Mimo to je VISK zaměřen na mnoho projektů, mezi které se dá zapojit i mezinárodní spolupráce a pořádání různých projektů ve spolupráci se Středočeským krajem.

V roce 2013 byla v rámci činnosti Vzdělávacího institutu spuštěna činnost Akademie třetího věku (dále jen A3V), která se v současnosti rozšířila již do více než deseti měst Středočeského kraje. V průběhu téměř pěti let činnosti prošlo A3V mnoho set účastníků, kteří zde absolvovali nejen jednorázové kurzy, ale také jednosemestrální i dvousemestrální formy studia v rozličných oborech. V rámci A3V jsou poskytovány i dlouhodobé jazykové kurzy. Ve většině případech je činnost Akademie finančně podporována vedením jednotlivých měst, které mají zájem o rozšíření spokojenosti svých občanů a také si uvědomují potřebu dalšího vzdělávání seniorů ve svých městech.

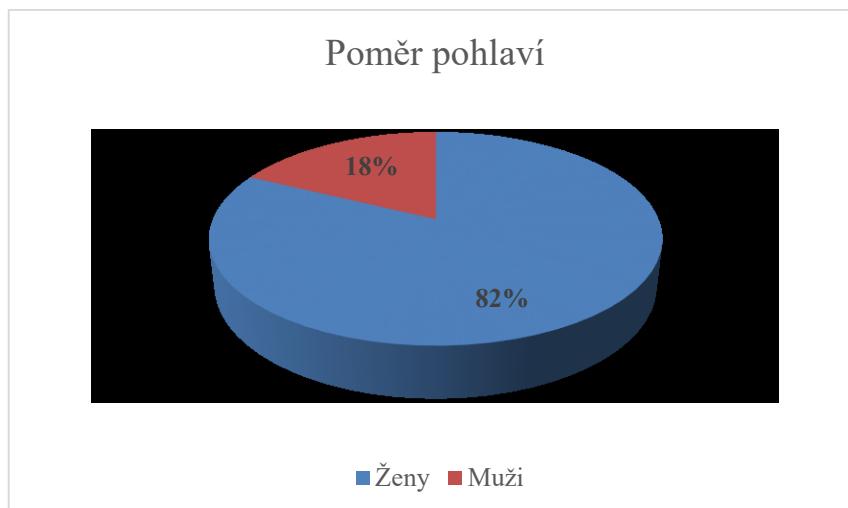
6.2 Popis cílové skupiny

Pro potřeby výzkumu byla zvolena cílová skupina odpovídající návštěvníkům vzdělávacích kurzů probíhajících pod záštitou Akademie třetího věku Vzdělávacího institutu Středočeského kraje. Jeho návštěvníky je sociální skupina ve věku v rozmezí 50 až 90 let věku. Níže bude také popsáno, že tito lidé pochází z různých sociálních skupin, v průběhu svého života prošli mnoha pracovními profesemi a pozicemi a navštěvovat Akademii třetího věku začali z různých důvodů.

V celé České republice žilo dle dat zpracovaných Statistickým úřadem k 31. 12. 2017 celkem 2 040 183 obyvatel starších šedesáti let. Z toho 327 230 z nich jich k tomuto datu žilo na území Středočeského kraje. Pokud se vezme v potaz celkový počet třinácti územních jednotek (krajů) včetně Hlavního města Prahy, jedná se o nejpočetnější kraj s počtem obyvatel v této věkové skupině na území celé České republiky. Druhá nejpočetnější skupina obyvatelstva žije v hlavním městě Praha (s rozdílem cca 8 000 obyvatel) a třetí nejpočetnější skupina žije v Moravskoslezském kraji (cca o 15 000 obyvatel méně). Z necelého čtvrt milionu obyvatel starších šedesáti let je ve Středočeském kraji cca 56% žen a cca 44% mužů. Relativně podobný poměr pohlaví je i ve zbytku území České republiky. (Český statistický úřad, online)

Jak již bylo řečeno, vzorkem pro průzkum byly osoby, které navštěvují Akademii třetího věku. Jejich předpokladem byl tedy seniorský věk a ochota navštěvovat kurzy. Průzkum probíhal od začátku března do poloviny dubna a to na devíti kurzech, které probíhaly v Rakovníku, Mnichově Hradišti, Kutné Hoře, Příbrami, Dobříši, Kamýku nad Vltavou a Březnici. Šetření se zúčastnilo 197 respondentů. Předpokladem byla účast alespoň 250 účastníků šetření, ale v jeho průběhu bohužel ve výše zmíněných městech propukla chřipková epidemie a tudíž se respondenti nemohli šetření zúčastnit v předpokládaném rozsahu. Na následující straně je uveden graf, z kterého je zřejmý poměr mužů a žen, kteří se nakonec šetření zúčastnili.

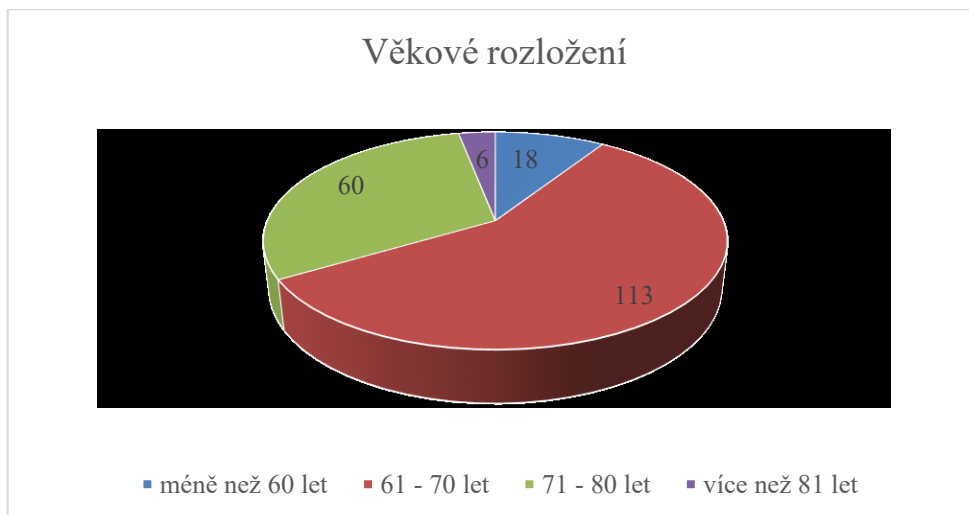
Graf č. 1 Poměr pohlaví (Zdroj: vlastní zpracování)

Z výše uvedeného grafu je zřejmé, že ačkoliv poměr mužů a žen, kteří celkově žijí ve Středočeském kraji, není úplně vyrovnaný, návštěvnost kurzů dalšího vzdělávání neodpovídá přesnému rozložení mužů a žen mezi obyvatelstvem Středočeského kraje. Šetření se zúčastnilo celkem 162 žen a 35 mužů. Z určitého důvodu je tedy zřejmé, že o další vzdělávání projevují zájem spíše obyvatelé ženského pohlaví. Fakt, proč tomu tak je, nebyl cílem šetření a důvody mohou být pouhými spekulacemi. S největší pravděpodobností se dá ovšem předpokládat, že muži nemají potřebu rozšiřování si obzorů a také nevyhledávají v takové míře sociální kontakty, které se při navštěvování vzdělávacích kurzů nabízí a bývá častým důvodem pro návštěvu takových kurzů.

V rámci dotazníkového šetření bylo zjišťováno, zda vzdělávací kurzy navštěvují i účastníci mladší šedesáti let. Takových účastníků bylo 22, což tvoří třetí nejpočetnější věkovou skupinu. V dotazníkovém šetření byl zjišťován i údaj o tom, zda jsou respondenti aktuálně v plnohodnotném důchodu. Negativní odpověď na tuto otázku byla v souladu s odpověďmi respondentů ohledně věku. Ti, kteří byli ve skupině mladší šedesáti let totiž ve většině případech odpověděli na tuto otázku negativně. Z toho vyplývá, že i pracující lidé staršího (nikoliv seniorského) věku si najdou čas a odvahu na další vzdělávání.

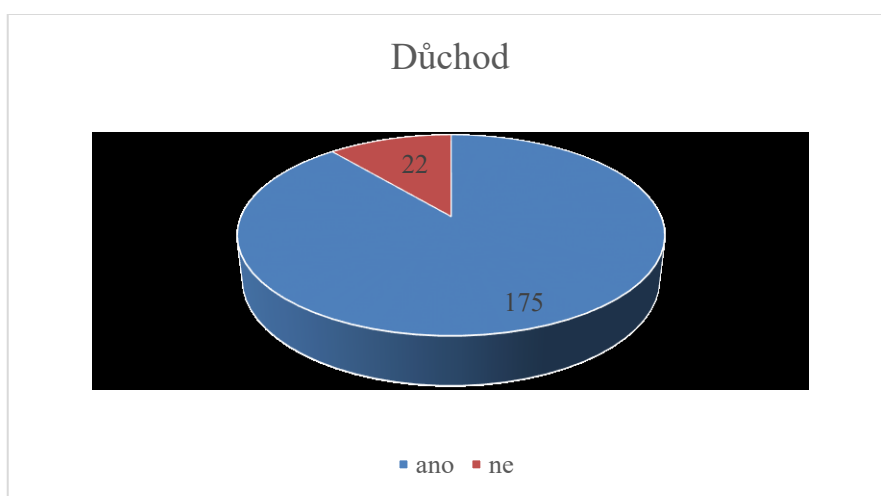
Nelze tedy předpokládat, že další vzdělávání je určeno pouze pro občany v důchodovém věku, kteří by to brali pouze jako výplň svého volného času. S tím ovšem souvisí i odpověď jednoho z respondentů, který jako problém při studiu zmínil nemožnost uvolnění ze zaměstnání. VISK také neuvádí žádnou podmínku, na základě které je možné absolvovat

studium v rámci Akademie třetího věku, což lze považovat za výhodu nejen pro účastníky kurzů, ale také pro společenskou zodpovědnost v jednotlivých městech, ve kterých kurzy A3V probíhají.

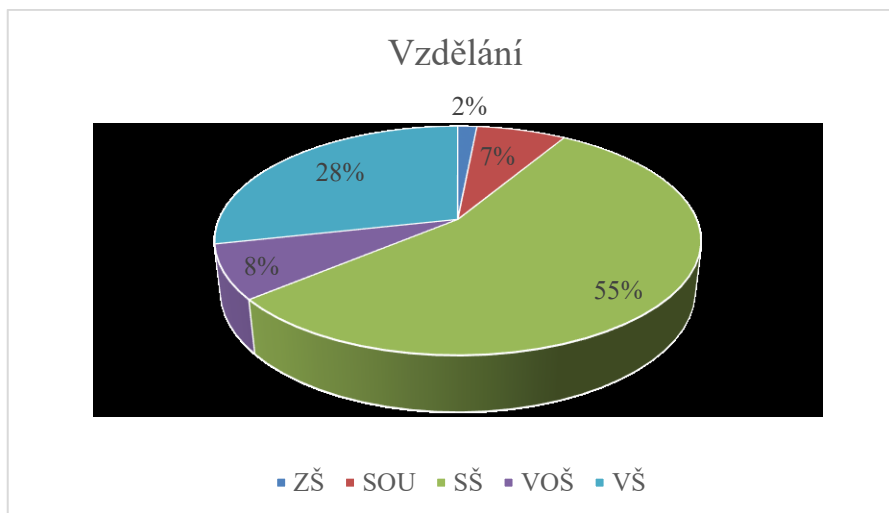

Graf č. 2 Věkové rozložení (Zdroj: vlastní zpracování)

V grafu č. 2 je možné sledovat věkové složení všech respondentů. Je evidentní, že o vzdělávání mají zájem především lidé, kteří jsou ve věku 61-70 let. Jako druhá nejpočetnější skupina je v rozmezí 71-80 let. V porovnání s grafem č. 3 lze vypožorovat, že skupina, která je ve věkové skupině, které je méně, než 60 let ještě není tou, která by pobírala starobní důchod.

Graf č. 3 Důchod (Zdroj: vlastní zpracování)

Graf č. 4 Vzdělání (Zdroj: vlastní zpracování)

Z celkového počtu osob ve věku 65 a více let tvořili v roce 2015 dle dat Českého statistického úřadu ve Středočeském kraji největší podíl senioři se středním vzděláním bez maturity a vyučení (37,8 %), na druhém místě stáli senioři se základním a neukončeným vzděláním (29,1 %) a třetí místo zaujímali senioři se středním vzděláním s maturitou (19,1 %). Situace byla odlišná v případě odlišnosti pohlaví, jelikož muži vykazovali všeobecně vyšší vzdělání než ženy. (Český statistický úřad, online) V rámci A3V je situace jiná. Kurzy navštěvuje 109 účastníků se středoškolským vzděláním, na druhém místě jsou nejpočetnější skupinou vysokoškolsky vzdělaní účastníci, kterých je 56 a následně má vystudovanou vyšší odbornou školu 15 účastníků, 14 má dosažené vzdělání na středním odborném učilišti a nakonec pouzí 3 respondenti mají pouze základní vzdělání.

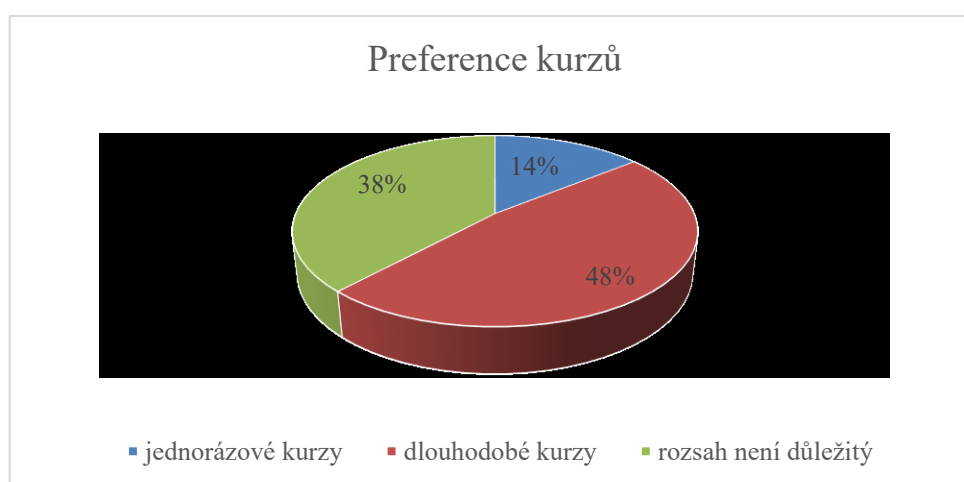
Součástí dotazníkového šetření byla dále položena otázka ohledně profese, kterou zastávali respondenti ve svém životě nejdéle. Tato otázka byla do dotazníku zařazena z důvodu možného definování sociální skupiny, která se cestou dalšího vzdělávání v seniorském věku vydala. Jako nejčetnější profese byly uváděny následující: pedagogický pracovník, účetní či ekonom, administrativní pracovník, úředník, zdravotní sestra. Profese jsou vypsány v takovém pořadí, ve kterém byly početně zastoupeny. Nejpočetnější zastoupenou skupinou byla profese pedagogického pracovníka, kterých bylo v šetření zastoupeno 32. Dále byli zastoupeni pracovníci z ekonomické oblasti, jako např. účetní, daňoví poradci apod., kterých bylo 23. Následovala skupina administrativních pracovníků a úředníků, jichž bylo celkem 21.

V menšině byly zastoupeny profese jako stavební technik, obchodník, personalista, sekretářka, horník apod. Z výše uvedeného je možné usoudit, že o další vzdělávání projevují zájem spíše osoby, které byly zvyklé určitým způsobem udržovat své znalosti v rámci dalšího vzdělávání v průběhu svého profesního života. Také se tyto profese dají popsat jako takové, které potřebují širší rozsah znalostí a vyžadují průběžnou informovanost ve vícero oborech. Profese, které spíše představují fyzickou práci, evidentně vykonávali respondenti minimálně a volbu vzdělávání na akademii třetího věku si zvolili s největší pravděpodobností z jiného důvodu. Osobnější důvody, proč se respondenti rozhodli pro studium na A3V, byly zkoumány v jiné otázce.

6.3 Dotazníkové šetření

V analýze budou postupně zpracovány odpovědi na jednotlivé otázky v dotazníku. Jak již bylo řečeno výše, dotazníkového šetření se zúčastnilo 197 respondentů, kteří byli ve věkové skupině od 55 let výše. Následně budou vybrané zásadní otázky zpracovány v poměru jednotlivých věkových skupin. Tyto otázky budou vybrány tak, aby korespondovaly s výzkumnými otázkami a pomohly k jejich zodpovězení. Na konci analýzy bude provedeno shrnutí, ve kterém budou představeny odpovědi na výzkumné otázky. Jednotlivé otázky v dotazníku byly sestaveny tak, aby naplnily zodpovězení výzkumných otázek. Zkoumají tedy především motivaci seniorů k dalšímu vzdělávání, jaké jsou jejich vzdělávací potřeby a také co senioři od dalšího vzdělávání očekávají.

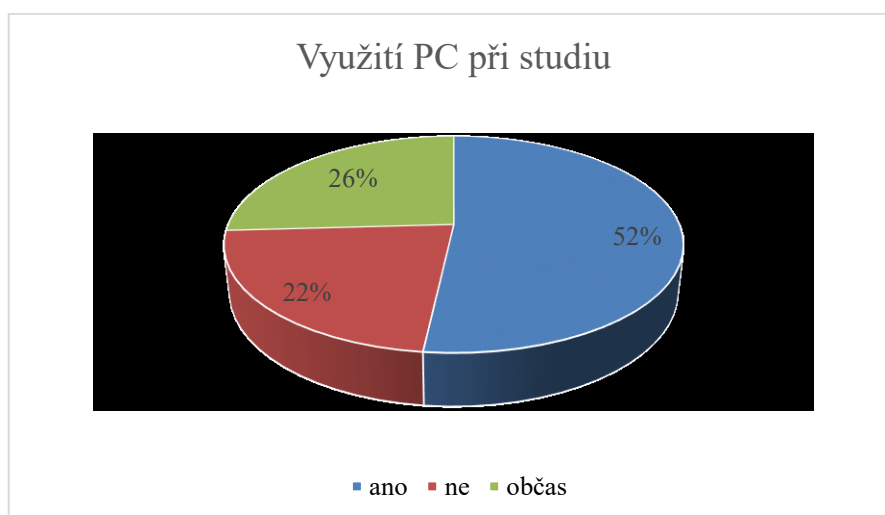
Jaký druh kurzů upřednostňujete při studiu?

Graf č. 5 Preference kurzů (Zdroj: vlastní zpracování)

Jako první byla zvolena otázka týkající se toho, jaké druhy kurzů jednotliví respondenti preferují při dalším vzdělávání. Pouhých 28 respondentů by dala přednost kurzům, které jsou jednorázové, tedy jednodenní. Téměř polovina respondentů, tedy přesněji řečeno 94 respondentů, upřednostňuje kurzy, které jsou dlouhodobého charakteru a kdy se jedná o na sebe navazující cykly kurzů. Třetí skupinou je 75 respondentů, pro které rozsah studia není důležitý, a navštěvují oba druhy vzdělávání. Z toho vyplývá, že senioři upřednostňují a navštěvují spíše dlouhodobé cykly kurzů, ale jednorázové kurzy také občas navštěvují. Je tedy značně pravděpodobné, že o oba dva typy kurzů bude v případě nabídky dostatečný zájem.

Využíváte při studiu počítač, informační techniku?

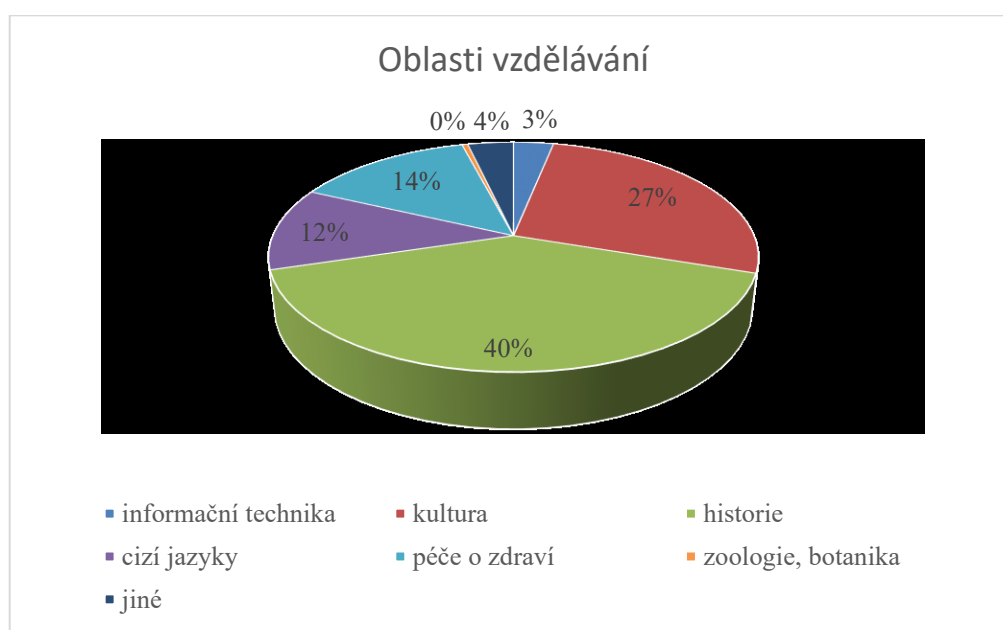

Graf č. 6 Využití PC při studiu (Zdroj: vlastní zpracování)

Graf č. 5 představuje přehled, kolik respondentů využívá při studiu počítač či jinou informační techniku. 102 z nich (tedy přes polovinu) odpovědělo, že využívá techniku při studiu pravidelně. Druhou polovinu respondentů tvoří dvě skupiny, kdy 44 z nich nevyužívá technologie při studiu vůbec a pouze občas technologie využívá ke studiu 51 respondentů. Na druhou stranu nebylo při dotazníkovém šetření zjišťováno, do jaké míry a pro jaké účely jsou technologie respondenty využívány. Proto nelze specifikovat, zda účastníci vzdělávání využívají technologie pro vyhledávání dalších doplňujících informací týkajících se probíraného studia na internetu, či zda na nich zpracovávají seminární práce nebo poznámky z výuky.

Ačkoliv nelze důvody, které seniory vedou k využívání technologií blíže specifikovat, jedná se do značné míry o zajímavý poznatek. Senioři jsou totiž většinou v ohledu využívání informačních technologií velmi podceňováni. Jedná se o jakýsi předsudek či mýtus, který by se nyní dal tedy díky této otázce považovat za vyvrácený.

V jaké oblasti se aktuálně vzděláváte?

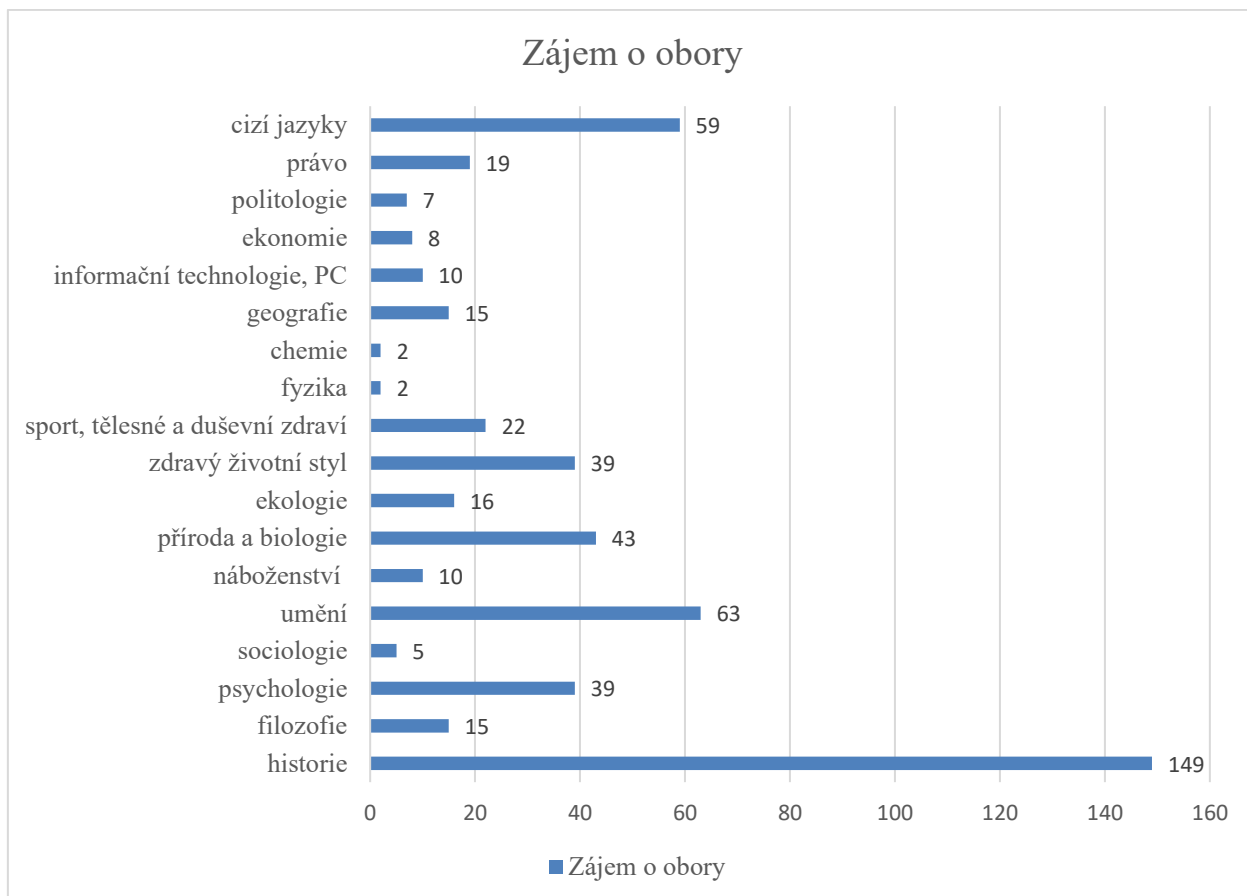
Graf č. 7 Oblasti vzdělávání (Zdroj: vlastní zpracování)

Dalším dotazem v šetření bylo, v jaké oblasti se účastníci vzdělávání aktuálně vzdělávají. Největšímu zájmu čelí obor historie, ve kterém se při šetření vzdělávalo 89 účastníků. Dalších 60 účastníků se vzdělávalo v oboru kultury. Následně se senioři vzdělávali v oboru péče o zdraví, které se věnovalo 31 účastníků a následně v cizích jazycích, ve kterých se vzdělávalo 26 účastníků. Minimální návštěvnost se projevila na takových oborech, jako jsou informační technika, zoologie a botanika a ostatních. V těch byly zmiňovány především obory jako vlastivěda, vlastivědné putování po ČR, geografie ČR a také například italské umění.

Z výše uvedeného výčtu lze předpokládat, že respondenti volili ke svému vzdělání obory vycházející především z humanitní oblasti, kterou A3V převážně nabízí ve své nabídce. Z téměř nulové účasti na oborech jako jsou zoologie a botanika a také informační technika

lze usoudit, že o takové kurzy ani není zájem. Na otázku ohledně zájmu o kurzy lze nalézt odpověď v následujícím grafu č. 7 a také podkapitole věnující se zájmu o jednotlivé obory.

Jaká oblast vzdělávání Vás nejvíce zajímá?

Graf č. 8 Zájem o obory (Zdroj: vlastní zpracování)

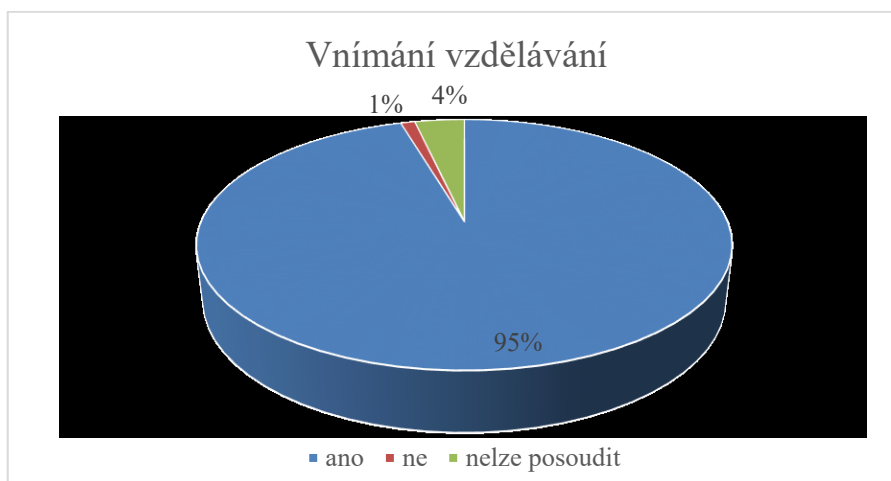
Graf č. 7 představuje projev zájmu, který respondenti nejvíce projevují o jednotlivé obory. Respondenti v této otázce mohli (na rozdíl od otázek ostatních) vybírat až tři odpovědi. Tato varianta byla zvolena z předpokladu, že účastníci šetření měli ve většině případech zájem o víc, než pouze jeden obor. Tento předpoklad se potvrdil, jelikož většina respondentů výběru více možností využila. Ne vždy se ovšem jednalo o výběr všech tří oborů. Příležitostně došlo k situaci, kdy respondenti zakroužkovali pouze jednu nebo dvě možnosti. Naprosto enormní zájem byl o historii. O ni projevilo zájem celkem 149 respondentů. Dalším poptávaným oborem bylo umění, o které projevilo zájem 63 respondentů. Na třetím místě

se umístilo studium cizích jazyků, kterým by se rádo zabývalo 59 respondentů. Následně projevilo 43 účastníků šetření zájem o přírodu a biologii, 39 účastníků o psychologii a zdravý životní styl, tyto obory následoval obor týkající se sportu a tělesného a duševního zdraví, o který projevilo zájem 22 účastníků. Do dvaceti účastníků projevilo zájem o další obory jako je filozofie, ekologie, geografie a právo. Do deseti účastníků projevilo zájem o sociologii, náboženství, fyziku, chemii, informační technologii a počítače, ekonomii a politologii. Což je v poměru k historii velmi zanedbatelné množství.

Počet respondentů, který projevil zájem o historii a umění, je ve značném souladu s předchozí otázkou. Je evidentní, že respondenti studují to, o co projevují největší zájem. Podobný výsledek byl zaznamenán i u studia cizích jazyků, kde se respondenti vyjádřili taktéž v souladu s tím, co studují. Naopak překvapujícím jevem byl relativně vysoký počet respondentů, kteří projevili zájem o studium přírody a biologie. Z předchozí otázky vyplynulo, že tomuto oboru se věnuje minimální počet respondentů. Je tedy zřejmé, že se tím vyvrací předpoklad, který byl stanoven u předchozí otázky, tedy že účastníci vzdělávání nemají o takové téma zájem. Stojí tedy za zvážení, zda by nebylo vhodné naplnit poptávku, která byla tímto o zmíněné obory projevna. Další překvapující skupinou byla ta, která projevila zájem o obor zdravý životní styl a také sport a tělesné a duševní zdraví. Z toho vyplývá, že by mohl být přežit další z předsudků vůči seniorům, tedy že již vzdali péči o svou fyzickou stránku a celkově o svou osobu. Minimální zájem byl naopak projeven o informační technologie a počítače, což tedy není v souladu s grafem č. 5, ze kterého je zřejmé, že jsou ve většině případech senioři zvyklí s technologiemi pracovat.

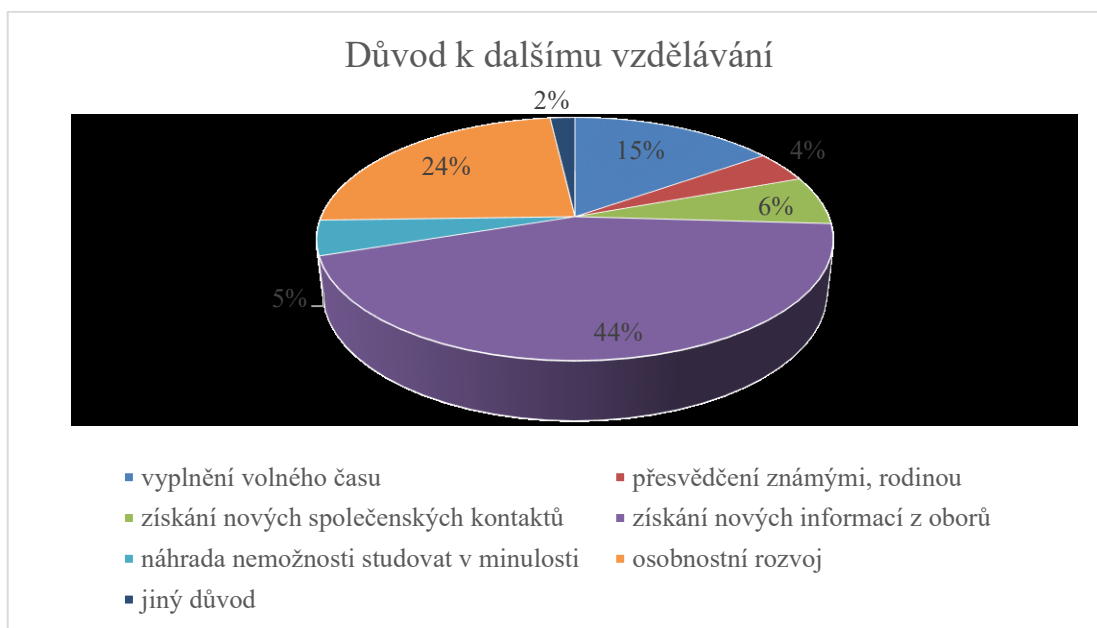
Vnímáte vzdělávání jako kvalitní aktivitu vyplňující Váš volný čas?

Graf č. 9 Vnímání vzdělávání (Zdroj: vlastní zpracování)

Otázka týkající se toho, zda respondenti považují návštěvu vzdělávacích kurzů za kvalitní vyplnění volného času, byla v dotazníkovém šetření položena z toho důvodu, aby bylo posouzeno, zda účastníci vzdělávání vidí v dalším vzdělávání perspektivu a také to svědčí o tom, jakým způsobem účastníci vzdělávání hodnotí. Z grafu je zřejmé, že 187 účastníků vzdělávání považují vzdělávání jako kvalitní strávení volného času. Následně pouze sedm z nich nemůže posoudit, zda se to dá za kvalitní strávení volného času považovat a nakonec pouze dva jediné účastníci nepovažují čas strávený vzděláváním za kvalitní. Také jeden z respondentů doplnil negativní odpověď poznámkou, že žádný volný čas nemá. Je tedy zřejmé, že většina účastníků si vzdělávacích kurzů váží a hodnotí je jako kvalitní.

Jaký byl důvod k tomu k rozhodnutí pro další vzdělávání?

Graf č. 10 Důvod k dalšímu vzdělávání (Zdroj: vlastní zpracování)

Tato otázka navazuje na tu předchozí, jelikož v ní bylo zjišťováno, jaký byl důvod respondentů k tomu, že se rozhodli účastnit se dalšího vzdělávání. Vzhledem k tomu, že rozhodnutí k tomu, aby se dotyčný dále vzdělával, je velmi zásadní, jedná se o důležitou otázku. Téměř polovina respondentů odpověděla (konkrétně 95), že se rozhodla pro další vzdělávání z důvodu potřeby získávání nových informací z rozmanitých oborů. Jako následující důvod uvedla čtvrtina respondentů, což je přesněji 51 osob, že se rozhodla pro další vzdělávání z důvodu potřeby osobního rozvoje. 33 respondentů se rozhodlo pro studium z důvodu vyplnění volného času, který měli k dispozici. 14 respondentů se rozhodlo věnovat se dalšímu vzdělávání, aby získalo nové společenské kontakty. Mezi nejméně frekventované odpovědi patřilo nahrazení nemožnosti studovat v minulosti, přesvědčení známými, přáteli či rodinou a také skupina dalších, kde se objevovaly důvody jako potřeba domluvit se v zahraničí, případně naučit se další jazyk. To jsou ale značně individuální potřeby, které mají respondenti na konkrétních kurzech.

Z výše uvedeného je zřejmé, že respondenti touží především po tom, aby si posouvali své hranice při poznávání nových znalostí a také, aby se obecně posouvali při rozvoji své osobnosti. Ani počet osob, které se rozhodly pro navštěvování vzdělávacích kurzů z důvodu vyplnění svého volného času, není zanedbatelný, stejně tak jako počet

respondentů, kteří chtějí udržovat společenské kontakty. Všechny tyto důvody jsou v souladu s tím, k čemu by poskytování vzdělávacích kurzů seniorům mělo být určeno. Tedy k rozvoji osobnosti, předávání dalších znalostí a vědomostí a také zajištění pocitu sounáležitosti s ostatními. Respondenti se také očividně nenechají moc ovlivnit ostatními k tomu, aby se věnovali dalšímu vzdělávání.

Jak byste popsali svůj přístup ke vzdělávání?

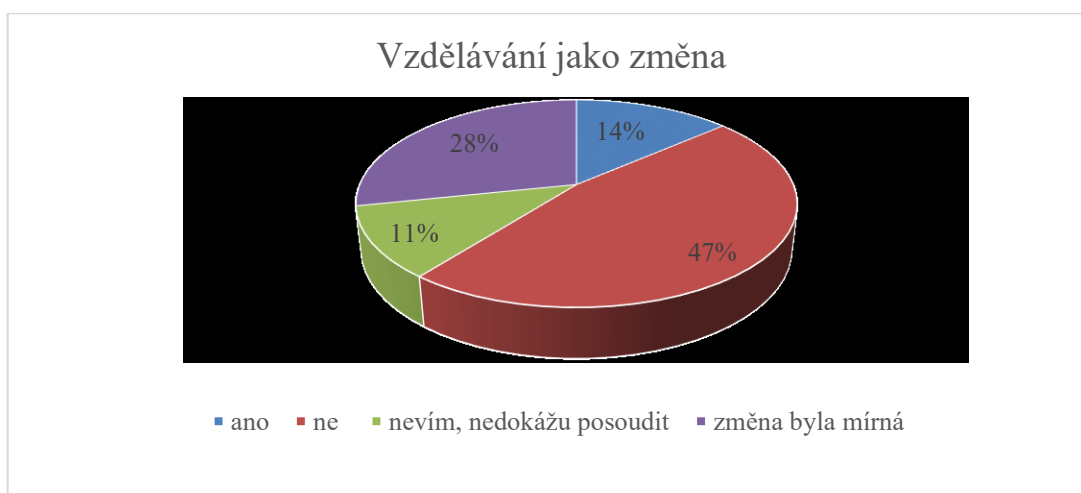
Graf č. 11 Přístup ke vzdělávání (Zdroj: vlastní zpracování)

V grafu č. 10 je možné vysledovat, jakým způsobem popsali respondenti svůj přístup ke vzdělávání. Téměř polovinu respondentů, tedy 94, studovaný obor natolik zaujal, že v něm mají zájem pokračovat a další čtvrtinu (47 respondentů) pouze zaujal, ale zájem pokračovat neprojevili. Dalších téměř dvacet procent respondentů v počtu 39 by chtělo pokračovat z důvodu udržení stávajících společenských kontaktů, které si v průběhu studia vytvořili. Nejméně početnou skupinou byla ta skupina respondentů o počtu 17, která odpověděla, že je zaujal další obor, ve kterém by rádi dále v rámci studia na A3V pokračovali. Pouze čtyři respondenti zvolili variantu jinou a opět se jako v předchozí otázce jednalo o značně specifické odpovědi, jako že studium potřebují apod.

Je tedy zřejmé, že respondenti jsou s dalším vzděláváním spokojeni a ve většině případů mají tendenci v něm pokračovat či si najít kterýkoliv jiný obor, ve kterém by si dále

rozšiřovali své znalosti. Také v šetření nebyl úplně zanedbatelný počet respondentů, kteří chtějí pokračovat ve studiu, aby nepřišli o své společenské kontakty, které nastřádali v průběhu dosavadního studia. To koresponduje opět s předchozí otázkou, kdy respondenti měli o studium zájem, aby takové kontakty vytvořili a cítili tak sociální soudržnost.

Znamenalo pro Vás zahájení studia zásadní změnu v životě?

Graf č. 12 Vzdělávání jako změna (Zdroj: vlastní zpracování)

Předmětem této otázky, ke které se vztahuje graf č. 11, bylo, zda pro účastníky vzdělávání znamenalo změnu v dosavadním životě. Necelá polovina respondentů, tedy 93, odpověděla, že pro ně zahájení studia žádnou změnu neznamenal. Pro více než čtvrtinu (konkrétně 56) znamenalo zahájení studia pouze mírnou změnu v životě. Zbytek respondentů byl rozdělen téměř na dvě téměř totožně velké skupiny, kdy jedna z nich odpověděla, že zahájení studia pro ně znamenalo zásadní změnu a druhá nevěděla, či nedokázala posoudit.

Pokud respondenti odpověděli, že pro ně díky studiu v životě nastala ať už mírná či úplná změna, byli v následující otázce osloveni s dotazem ohledně toho, v čem se taková změna projevila. Odpovědi v tomto případě byly následující:

- „Při studiu jsem získala nové poznatky a prohloubil se mi zájem o studium.“
- „Navazuji další poznání pomocí internetu.“
- „Studium mě nutí k samostatnosti a rozvoji.“
- „Studium mi pomohlo k časovému uspořádání denního režimu.“

- „Díky studiu jsem si prohloubila vědomosti.“
- „Nutí mě zaměstnávat mozek.“
- „Více času věnuji hlubšímu studiu historie, architektury, literatury, kdy sháním příslušnou literaturu přes meziknihovni službu příbramské knihovny, protože poznatky na internetu nejsou dostatečné.“
- „Navázání nových vztahů mezi stejně starými.“
- „Vedle beletrie jsem začala vyhledávat dokumenty a informacím k tématům.“
- „Odvylk jsem sedávat v lavici, ale sympatičtí spolužáci a hlavně erudovaní lektori to bohatě kompenzují.“
- „Přibyla mi další z mnoha mých aktivit.“
- „Začal jsem se hlouběji zabývat otázkami filozofie a historie.“
- „Studium pro mě znamenalo posílení sebevědomí.“
- „Kontakty s příjemnými lidmi.“
- „Nové informace, návaznost na již dříve získané poznatky, získání nových kontaktů.“
- „Musela jsem přečíst více knih k tématice a věnovat se vypracování své práce.“
- „Musela jsem na sobě více zapracovat.“
- „Musím se častěji přiměřeně upravit a obléknout.“
- „Mám náplň volného času, ráda se setkávám s lidmi.“
- „Větší využívání internetu, zvyšování sebevědomí, kontakty s dalšími lidmi.“
- „Rozšíření a prohloubení nových poznatků a skutečností.“
- „Vnímám studium jako doplnění a ucelení nových znalostí.“
- „Doplnění nových znalostí, nové kontakty, vybočení z každodenního života.“
- „Částečně změna v organizaci dne a týdne.“
- „Využiji cizí jazyk při návštěvě rodiny v cizině.“
- „Vyplnění volného času.“
- „Rozšíření znalostí, poznala jsem skvělé kamarádky.“
- „Vyšší sebevědomí, nový kolektiv.“
- „Obohacení novými informacemi a společenskými kontakty.“
- „Nutnost přípravy.“
- „Využití cizího jazyka – cestování.“
- „Vyšší sebevědomí.“

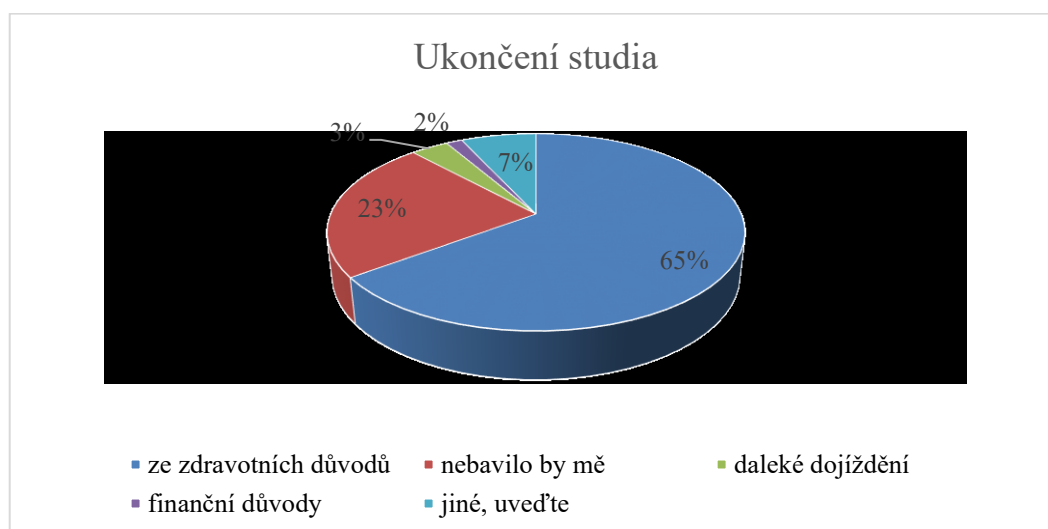
- „Setkání s lidmi se stejnými zájmy a získání znalostí v oboru, na který jsem léta neměla čas, mě velmi obohatilo.“
- „Především si vážím toho, že se ve volném čase mohu setkávat s lidmi stejného zaměření.“
- „Možnost lepší komunikace v cizím jazyce.“

Z výše uvedených odpovědí vyplývá, že u respondentů se objevují častěji podobné odpovědi týkající se změny, která u nich při studiu nastala. Tyto odpovědi se dají shrnout do několika následujících bodů:

1. Zásadní změna se projevila v tom, že respondenti byli nuceni ke studování a také si rozšiřovat další znalosti.
2. U respondentů se projevila určitá spokojenost v tom, že při studiu navázali nová přátelství, našli nový kolektiv a také brali jako velmi přínosné, že se mohou setkávat se skupinou lidí stejného věku a vyměňovat si své zkušenosti.
3. Pro respondenty také nastala změna v jejich denním režimu, v tom, že se jim studiem celkově zvýšilo sebevědomí a měli čím vyplnit svůj volný čas.

V tomto ohledu se opět potvrdily předpoklady, které byly již výše zmíněny. Senioři díky studiu naplňují svou potřebu osobnostního rozvoje, rozšíření společenských kontaktů a také získání nových znalostí v různorodých oborech. Studium jim také přineslo změnu ve vnímání volného času a berou ho jako přínos pro jeho vyplnění.

Z jakých důvodů byste studium ukončil/a?

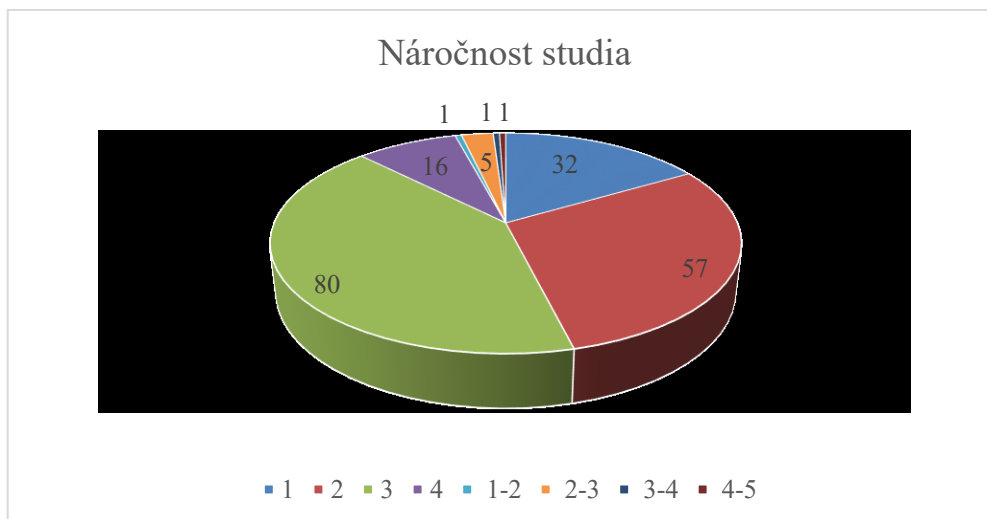
Graf č. 13 Ukončení studia (Zdroj: vlastní zpracování)

Otázka věnující se ukončení studia měla vypovídat o tom, co by motivovalo respondenty k tomu, aby studium v jeho průběhu nečekaně ukončili. 131 respondentů odpovědělo, že by studium ukončilo ze zdravotních důvodů. Další skupinou byla skupina čtyřiceti sedmi respondentů, která by studium ukončila pouze z toho důvodu, že by je nebavila. Ostatní tři skupiny respondentů byly již početné minimálně. Jednalo se o skupiny, které by ukončily studium z důvodu dalekého dojíždění a také z finančních důvodů. Poslední skupina by k ukončení studia měla jiné důvody, než které byly uvedeny v možnostech. Patřily mezi ně důvody jako například nedostatek času na studium, nezvládnutí studia a nakonec několik respondentů odpovědělo, že nevidí žádný důvod k tomu, aby studium v jeho průběhu ukončovali.

Z výše uvedeného je opět zřejmé, že respondenti ve většině vnímají studium opravdu jako přínosné trávení volného času a vzdali by se ho pouze v případech výše uvedených. Je totiž evidentní, že ukončení studia ze zdravotních důvodů patří mezi velmi zásadní důvody. Také je zřejmé, že část respondentů vnímá obsahovou stránku studia jako zásadní, jelikož by ukončila studium z důvodu toho, že by je nebavilo. Zbylá skupina respondentů byla nevelká, tudíž se zbytek odpovědí nedá vnímat jako příliš vypovídající.

Jak hodnotíte náročnost studia?

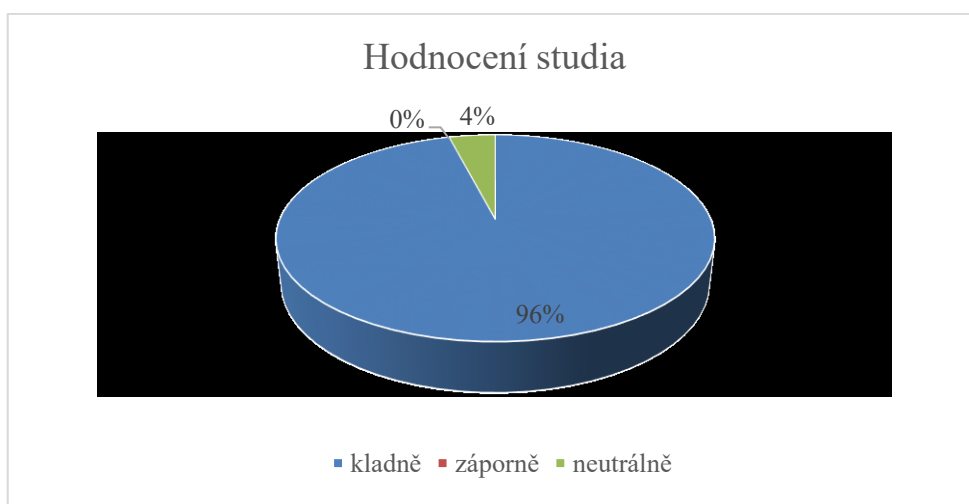
Respondenti měli v této otázce volbu na stupnici 1-5, kdy číslo jedna představovalo jednoduché a číslo 5 představovalo nejnáročnější formu. Při výpočtu průměru ze všech odpovědí respondentů vyšel průměr 2,46. Je tedy zřejmé, že většina respondentů nehodnotí studium jako úplně jednoduché. Na druhou stranu ani jeden z respondentů neuvedl variantu nejnáročnější možnosti, tedy variantu 5. Pouze jeden z respondentů uvedl náročnost studia 4-5. V pár dalších případech je možné vidět, že respondenti vícekrát odpovídali nejednoznačnou odpovědí, tedy uvedli rozsah mezi dvěma čísly. Taková odpověď byla počítána jako hodnota půlená a tak byla započítána i do průměru. Konkrétně se jednalo pětkrát o odpověď 2-3 a dále vždy po jedné odpovědi 1-2 a 3-4. Z následujícího grafu jsou evidentní další výsledky, jakým způsobem respondenti jednotlivě odpovídali. V průměru by se na základě odpovědí respondentů dalo studium vyhodnotit jako středně náročné. Nejvíce odpovědí bylo totiž v hodnotě 3 a 2.

Graf č. 14 Náročnost studia (Zdroj: vlastní zpracování)

To, že senioři vyhodnotili náročnost studia tímto způsobem, svědčí s největší pravděpodobností o dalším motivačním prvku. Předpokládá se, že senioři by jinak studium dále nenavštěvovali, pokud by pro ně bylo náročné příliš. V tomto případě se mohou více namotivovat na to, aby studium v pořádku zvládli.

Jak studium všeobecně hodnotíte?

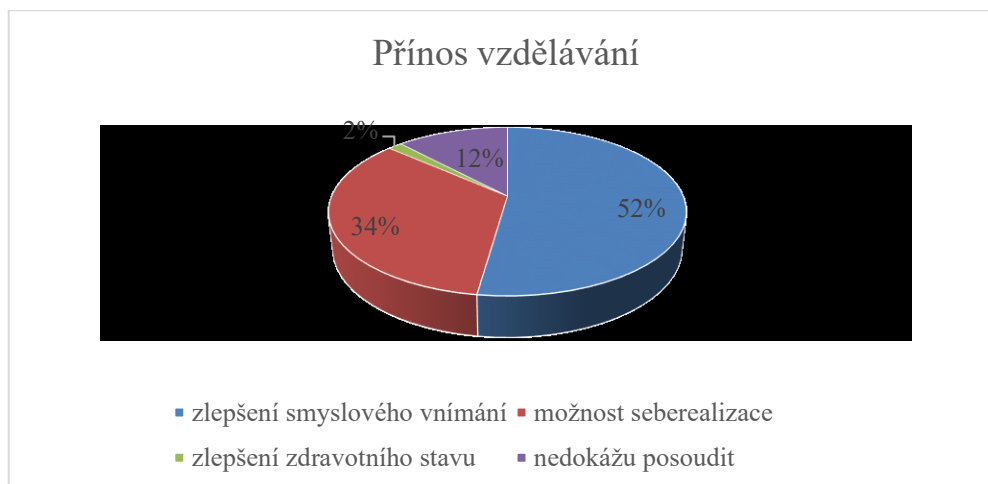
Graf č. 15 Hodnocení studia (Zdroj: vlastní zpracování)

Ve výše uvedeném grafu lze vysledovat způsob, jak respondenti všeobecně hodnotili celé studium. Většina respondentů, konkrétně 189, uvedla, že studium hodnotí kladně. Zbýlých

osm respondentů vyhodnotilo, že vnímají studium jako neutrální. Z grafu je také evidentní, že ani jeden z respondentů nehodnotil studium záporně. Z toho je zřejmé, že senioři navštěvují studium opravdu pouze na základě své dobrovolnosti, jelikož by takovýmto způsobem s největší pravděpodobností jinak nehodnotili.

K čemu Vám vzdělávání pomáhá nejvíce?

Graf č. 16 Přínos vzdělávání (Zdroj: vlastní zpracování)

Uvedený graf představuje přehled, jakým způsobem respondenti odpovídali na to, co jim studium přináší a k čemu jim pomáhá. Více než polovina respondentů (konkrétně 104) odpovědělo, že jim studium pomáhá především ke zlepšení smyslového vnímání. Další třetina respondentů (konkrétně 68) odpověděla, že jim studium přináší možnost seberealizace. 24 respondentů odpovědělo, že nedokáže posoudit, co přesně jim studium přináší a pouze 3 respondenti odpověděli, že jim studium pomáhá především ke zlepšení zdravotního stavu.

Z této otázky lze vysledovat velký přínos vzdělávání seniorů. Je zřejmé, že při něm dochází k aktivizaci seniorů a rozšiřuje jim možnost realizovat se. Pokud na sobě senioři sledují změny v ohledu zlepšení zdravotního stavu a smyslového vnímání, je evidentní, že se jedná o pozitivní přínos vzdělávání. Může to představovat i jejich motivaci k tomu, proč se dále průběžně vzdělávají. Pokud senioři odpověděli, že si nejsou jisti, co přesně jim studium přináší, zůstává otázkou, z jakého důvodu takto odpověděli. Je pravděpodobné, že takto odpověděli, jelikož nebyla k dispozici negativní odpověď.

Jaký druh výuky upřednostňujete nejvíce?

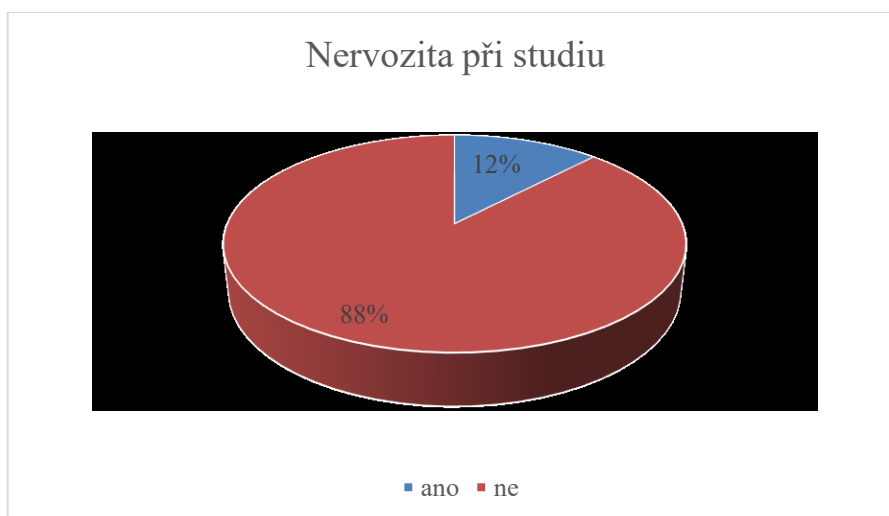

Graf č. 17 Druh výuky (Zdroj: vlastní zpracování)

Otázka týkající se preferovaného způsobu výuky je rozebrána v předchozím grafu. Více než polovina respondentů, tedy 116 z nich preferuje ústní přednášku, při které lektor využívá prezentaci. Více než další čtvrtina odpověděla, že jako nejlepší variantu vidí v ústní přednášce. Již menší skupina odpověděla, že upřednostňuje jako nejideálnější variantu vzdělávání exkurzi (21 respondentů). Další skupinou (17 respondentů) je taková, která preferuje debatu s odborníkem. Pouze jednomu respondentovi vyhovuje nejvíce samostudium společně s vlastní tvorbou a žádný z respondentů nevedl jinou žádnou jinou variantu.

Z výše uvedeného je zřejmé, že senioři při studiu vnímají jako nejlepší možnost ústní přednášku, ideálně s prezentací, kterou jim lektor při přednášce promítá. Z toho vyplývá, že pro většinu seniorů je ideální, pokud mají kombinaci dvou smyslů, které musí při studiu využít. V tomto případě se jedná o kombinaci poslechu a sledování. To platí při přednáškách s prezentací, ale také při exkurzích, které jsou více prakticky zaměřené.

Pocit'ujete při vzdělávání nervozitu?

Graf č. 18 Nervozita při studiu (Zdroj: vlastní zpracování)

Většina respondentů odpověděla na otázku týkající se nervozity projevující se při studiu, že takový pocit při studiu nemají. Bylo jich celkem 173. Zbytek, tedy 23, respondentů odpověděl, že při studiu nervozitu pocítují. Někteří respondenti doplnili tuto odpověď o slovo mírnou, či částečnou. Nebylo ovšem uvedeno, z jakého důvodu takový pocit mají. Je možné se domnívat, že takový pocit může být spojen s nejistotou, kterou mohou senioři při studiu cítit. Někteří z nich doplnili odpověď o důvod, jako například že pocit nervozity pocítují při obhajování závěrečných prací při dlouhodobých studiích.

Je pro Vás aktuální vzdělávání natolik atraktivní, že byste i po ukončení stávajícího programu pokračoval/a například v jiném oboru?

Graf č. 19 Atraktivita vzdělávání (Zdroj: vlastní zpracování)

Přesně tři čtvrtiny respondentů odpovědělo, že je pro ně studium dostatečně atraktivní, že by i po jeho ukončení programu pokračovalo i v jiném oboru. Těchto respondentů bylo celkem 148. Pětina respondentů, tedy 40 z nich, odpověděla, že neví. Pouhých devět respondentů odpovědělo, že by ve studiu z nějakého důvodu nepokračovalo. Vzhledem k tomu, že respondenti měli k dispozici volbu jakéhokoliv studia, dá se z daných odpovědí vyhodnotit, že senioři jsou opravdu pro studium nadšeni a považují ho za přínosné.

Setkáváte se při studiu s nějakými problémy, které Vám sěžují studium?

Graf č. 20 Problémy při vzdělávání (Zdroj: vlastní zpracování)

Většina respondentů odpověděla na otázku týkající se problémů, které je doprovází při jejich studiu, že se s žádnými neseťkává. Takových respondentů bylo dohromady 177. Celkem 20 respondentů odpovědělo, že se s problémy při studiu setkává. Pokud respondenti odpověděli na tuto otázku tímto způsobem, byli požádáni o vysvětlení, o jaké problémy se jedná. Zde jsou odpovědi respondentů:

- „Nedostatek času“
- „Paměť“
- „Někdy látku těžko chápu“
- „Už si špatně pamatuji“
- „Pracuji na částečný úvazek, uvolňování v zaměstnání“
- „Těžko si zapamatovávám“
- „Věk“

- „Málo si pamatuji“
- „Začínám hůř slyšet, proto jsem ráda, když vyučující používá interaktivní tabuli“
- „Dělá mi problém delší sezení (syndrom neklidných nohou)“
- „Udržení v paměti“
- „Hůř si pamatuji“
- „Málo času“
- „Složitost tématu“
- „Shánění speciální literatury pro prohloubení poznatků“
- „Jiné povinnosti, málo času“
- „Zdravotní problémy“

Z výše uvedených odpovědí je zřejmé, že mezi nejčastější problémy, se kterými se senioři při studiu setkávají, patří fakt, že nemají dle jejich představy dostatek času, těžko si pamatují probíranou látku a také problémy související s jejich zdravotním stavem. Celkově je možné říci, že se jedná o problémy, které byly vysoce pravděpodobné. Otázkou je, nakolik seniory výše uvedené problémy ve studiu omezují.

Doporučil/a byste studium na A3V i svým příbuzným a známým?

Graf č. 21 Doporučení vzdělávání (Zdroj: vlastní zpracování)

V této otázce byli respondenti dotazováni na to, zda by doporučili vzdělávání svým známým či příbuzným. Většina z respondentů, tedy 190, odpověděla, že by studium určitě doporučila. Pouhých sedm respondentů odpovědělo, že by studium nedoporučili. V obou případech byli

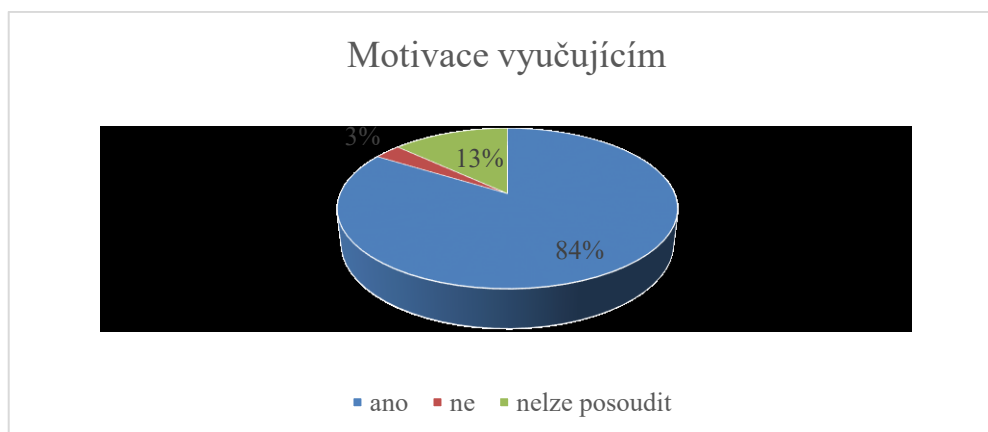
respondenti dotázáni, z jakého důvodu by studium doporučili či nedoporučili. V případě nedoporučení respondenti svou odpověď většinou nespécifikovali, ale objevily se odpovědi typu, že se každý musí rozhodnout sám, případně ho v jednom případě respondent hodnotil jako finančně náročné.

V případě kladných odpovědí byly specifikovány především následující důvody:

- „Rozšiřuje znalosti i známosti.“
- „Má to smysl.“
- „Je to forma cvičení mozku.“
- „Zvyšování znalostí, sociální kontakt.“
- „Zmírňuje stárnutí.“
- „Studium rozšiřuje vědomosti a posiluje paměť.“
- „Nové informace, možnost seberealizačního cvičení paměti.“
- „Je to velice příjemná forma vzdělávání.“
- „Procvičuje mozek a setkáváme se s vrstevníky.“
- „Mám dobré zkušenosti.“
- „Nikdy není pozdě.“
- „Jde o vliv na smysly – podpora vnímání.“
- „Vyplnění volného času, setkávání s lidmi.“
- „Vím, že by je to mohlo zajímat jako mně.“
- „Je to úžasný zdroj vzdělávání.“
- „Možnosti vzdělávání se, důležité v důchodovém věku!“
- „Nelze ustrnout, i když už je člověk důchodce.“
- „Nutí k přemýšlení.“
- „Spadá to do aktivního stáří.“

Výše uvedené odpovědi patří mezi nejfrekventovanějším v dotazníkovém šetření. Některé z těchto odpovědí byly v jiném znění, ale vyjadřovaly značně podobný názor, tudíž byly shrnuty do těchto odpovědí. Stejně jako z předchozích odpovědí, tak i z těchto, je patrné, že si senioři dalšího vzdělávání váží a vidí v něm smysl. Senioři si nejvíce cení toho, že si rozšiřují znalosti v různých oborech, udržují a vytváří si nové společenské kontakty a také mají možnost seberealizace. Senioři si také evidentně uvědomují, že proces vzdělávání zpomaluje stárnutí a působí pozitivně na jejich smysly.

Představuje pro Vás vyučující dostatečný motivační prvek při studiu?

Graf č. 22 Motivace vyučujícím (Zdroj: vlastní zpracování)

Otázka ohledně motivace vyučujícím byla v dotazníkovém šetření položena z důvodu, že se může jednat pro seniory o jeden z motivujících prvků k dalšímu vzdělávání. Celkem 165 respondentů odpovědělo, že takovým prvkem pro ně vyučující při výuce rozhodně je. 26 respondentů odpovědělo, že tento faktor nemohou posoudit. Pouhých šest respondentů odpovědělo, že pro ně vyučující při výuce motivující prvek nepředstavuje. Nelze přesněji určit, z jakého důvodu takto respondenti odpovídali, každopádně je z výše uvedených odpovědí zřejmé, že vyučující představuje ve vzdělávacím procesu důležitý prvek.

Pomáhají Vám při výuce tištěné materiály?

Graf č. 23 Využití tištěných materiálů (Zdroj: vlastní zpracování)

Výše uvedený graf představuje význam, který mají pro respondenty materiály, které bývají využívány při jejich studiu. Přes polovinu respondentů, celkem 109, upřednostňuje kombinaci tištěných materiálů a vlastních výpisků z přednášek a také samostudia. 88 respondentů si nedovede představit studium bez tištěných materiálů, které jim poskytuje vyučující, případně které si sami vyhledají. Pouze na své výpisky se nespolehá ani jeden z respondentů. Z toho je zřejmé, že senioři potřebují pro své studium předlohu, na základě které mohou získávat nové zkušenosti a znalosti. Materiály jsou tedy pro účastníky velmi důležité a předpokládá se, že mají svá specifika, jako je například velikost a hustota písma apod.

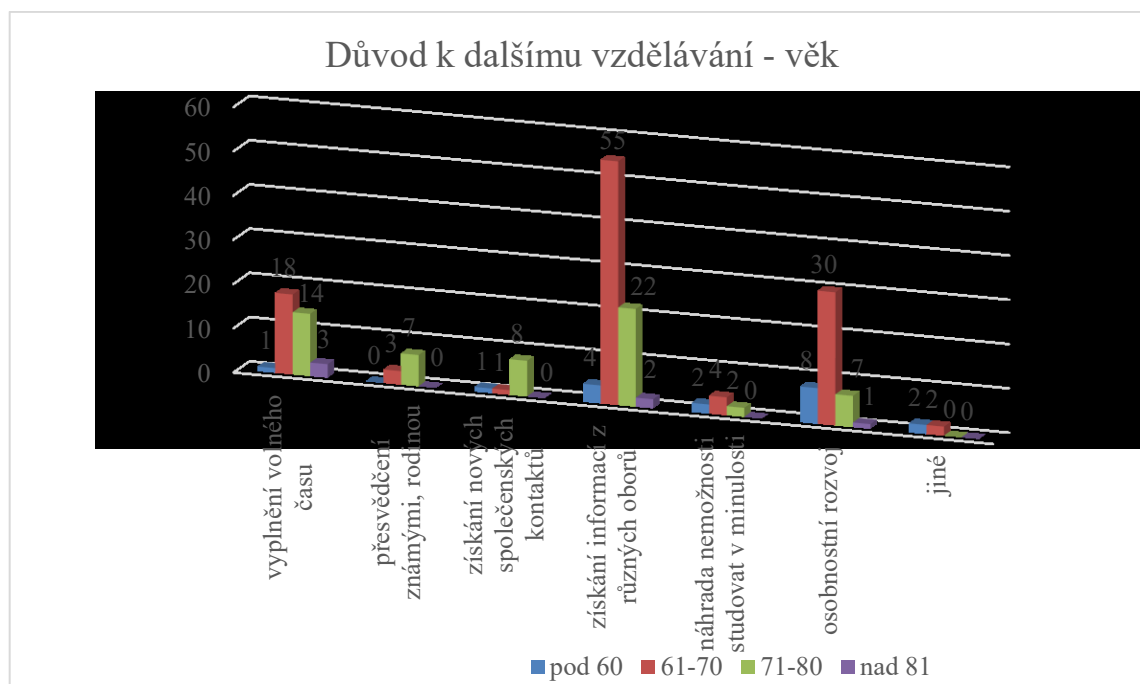
Vyhodnocení dotazníkového šetření na základě věkového rozložení

Z pohledu zodpovězení výzkumných otázek této práce jsou dále zpracovány následující otázky z pohledu jednotlivých věkových skupin, které se šetření zúčastnily:

1. Uveďte hlavní důvod, proč jste se rozhodl/a pro další vzdělávání.
2. Z jakých důvodů byste studium ukončil/a?
3. K čemu Vám vzdělávání pomáhá nejvíce?
4. Představuje pro Vás vyučující dostatečný motivační prvek při studiu?
5. Pomáhají Vám při výuce tištěné materiály?

Důvodem ke zvolení právě těchto otázek byl fakt, že nejlépe odpovídají důvodům, jako například co motivuje seniory k dalšímu vzdělávání, jaké jsou jejich vzdělávací potřeby a také co senioři od dalšího vzdělávání očekávají. Dotazníky v tomto případě byly rozřazeny dle věkových skupin a v nich bylo zkoumáno, zda se tyto jednotlivé skupiny shodují či zda mají svá specifika. V tomto případě lze těžko zhodnotit relevantnost odpovědí nejmladší a nejstarší věkové skupiny, jelikož byly málo početné. Oproti nim měly největší vypovídající hodnotu především věkové skupiny 61-70 a 71-80, z důvodu jejich velikosti a výsledky jsou v tomto případě nejrelevantnější. I přesto byly všechny uvedené skupiny v šetření zpracovány.

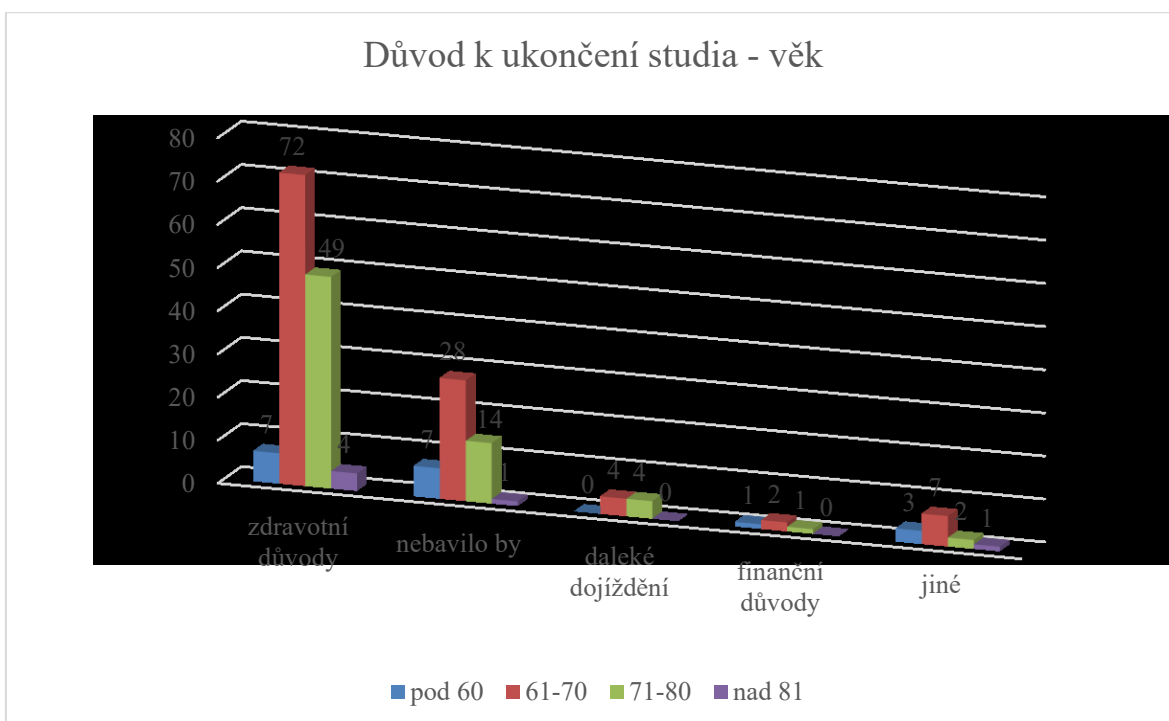

Graf č. 24 Důvod k dalšímu vzdělávání – věk (Zdroj: vlastní zpracování)

Z grafu č. 23 lze vyčíst, že se respondenti z věkové skupiny 61-70 rozhodli především z toho důvodu, aby mohli získávat informace z různých oborů, následně aby rozvíjeli svůj osobnostní rozvoj a nakonec aby vyplnili svůj volný čas. V případě respondentů z věkové skupiny 71-80 je sice také na prvním místě získávání informací z oborů, ale druhé místo již obsazuje vyplnění volného času a místo třetí dokonce získání nových společenských kontaktů. Následně jsou rovnoměrně rozděleny odpovědi, které pojednávají o osobnostním rozvoji a přesvědčení známými a rodinou. Ve věkové skupině do šedesáti let lze sledovat jinou preferenci – na prvním místě je zde osobnostní rozvoj, na druhém získávání nových znalostí z oborů a na místě třetím rovnoměrně odpovědi jako náhrada nemožnosti studovat v minulosti a dvakrát vlastní odpověď, kde respondenti jmenovali odpovědi jako „*naučit se další jazyk*“ nebo „*domluvit se v zahraničí*“. Skupina nad 81 let dle odpovědí studuje především z důvodu potřeby vyplnění volného času, poté získávání nových znalostí z různých oborů a nakonec z důvodu potřeby osobnostního rozvoje.

Ve výše uvedených výsledcích lze sledovat zajímavé výsledky, kdy každá z vyjmenovaných věkových skupin preferuje jiný důvod, proč začít studovat. Například u nejstarší skupiny je evidentní, že má potřebu studovat z důvodu vyplnění volného času, kterého má očividně dostatek. Dále dvě skupiny prostřední mají preferenci v získávání nových informací,

ale na místě druhém se již ve svých potřebách rozcházejí. Pro mladší skupinu (61-70) je důležitější osobnostní rozvoj, kdežto pro starší skupinu (71-80) je důležitější vyplnění volného času. Pro skupinu úplně nejmladší je nejdůležitější osobnostní rozvoj a na místě druhém získávání nových dovedností. V případě, že by se výsledky šetření v této otázce daly do jedné linie, je zřejmé, že lze najít určitou po sobě jdoucí souvislost, kdy jedinec v mladším seniorském věku dává přednost spíše osobnostnímu rozvoji, posléze získávání nových informací a nakonec je pro něho především důležité vyplnit svůj volný čas, kterého mívá ve většině případech dostatek.

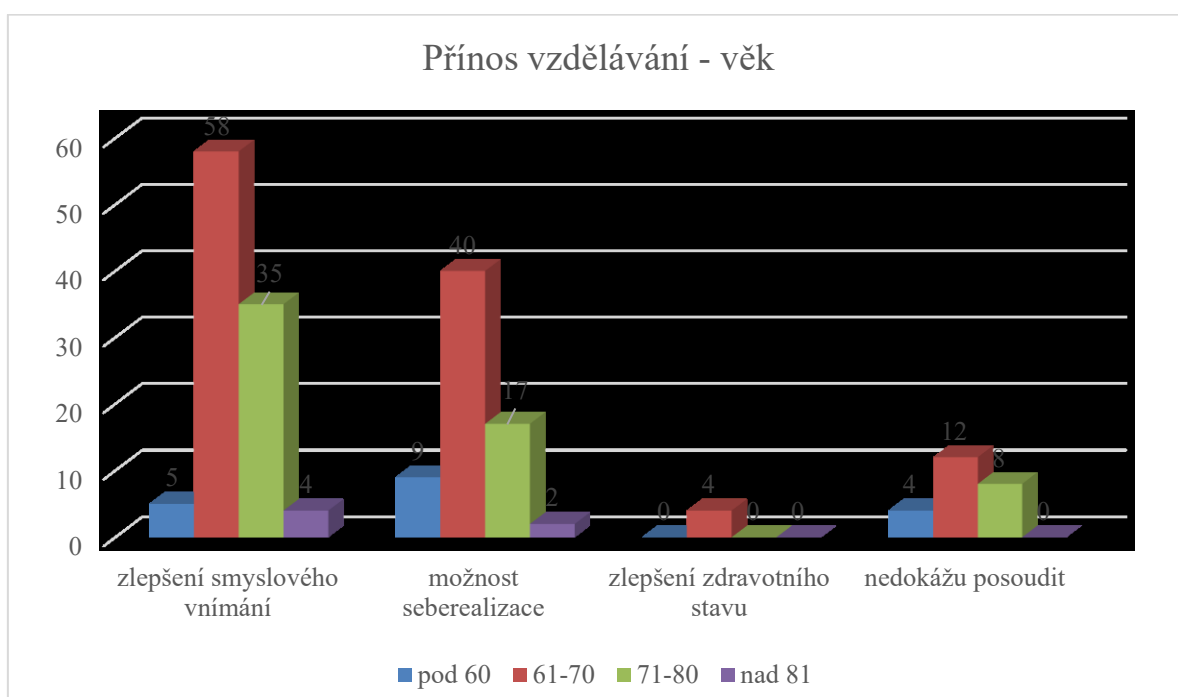

Graf č. 25 Důvod k ukončení studia – věk (Zdroj: vlastní zpracování)

V případě grafu č. 24 je evidentní, že pokud by jednotlivé věkové skupiny byly nuceny ukončit své studium, bylo by to s největší pravděpodobností pokaždé z velmi podobných důvodů. Všechny věkové skupiny se nejvíce shodly na odpovědi, že zdravotní stav by byl hlavním důvodem pro ukončení studia. Pokud by respondenty z jednotlivých věkových skupin studium nebavilo, byl by to pro ně další důvod k tomu, aby ho ukončili. Následně bylo zajímavé sledovat, že ve věkové skupině 61-70 se objevilo hned několik individuálních odpovědí typu, že by studium respondent ukončil z důvodu věnování se jiným aktivitám,

třikrát se objevila odpověď týkající se nedostatku volného času, případně nezvládnutí studia. Podobné důvody měli i respondenti z jiných věkových skupin v případě individuálních odpovědí.

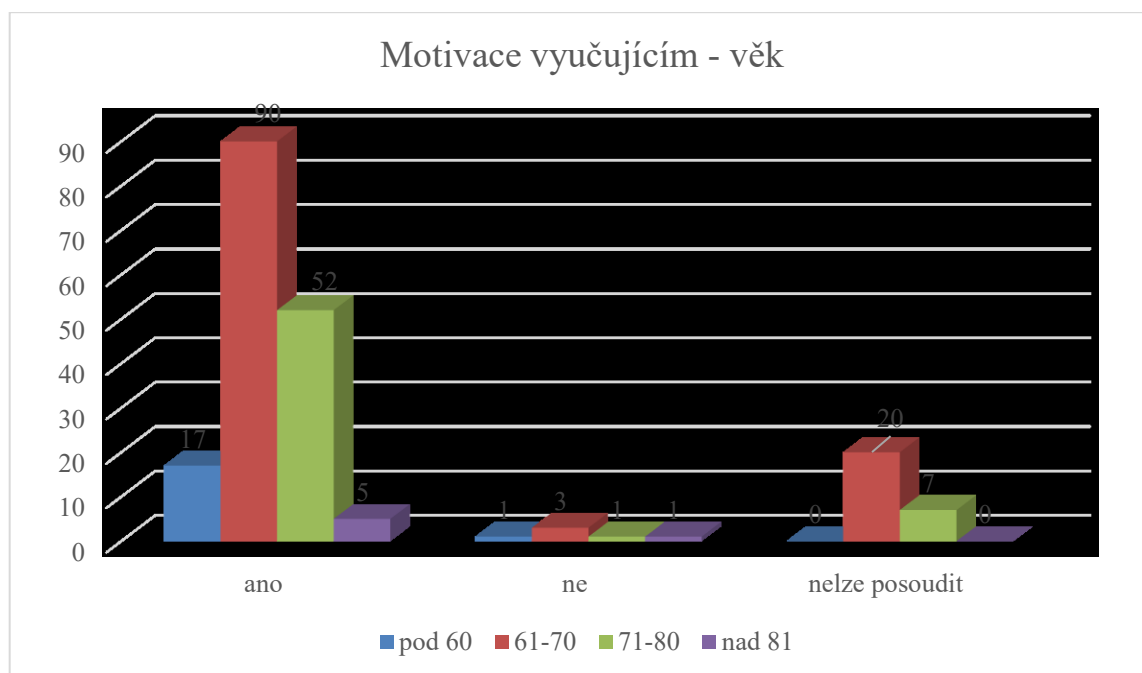
Z grafu tedy vyplývá, že by respondenti ukončili studium vždy z velmi zásadních důvodů. To, proč tomu tak je, je v souladu se zahájením jejich studia, které je popsáno u předchozího grafu. Senioři evidentně studují opravdu z důvodu zájmu o studium a proto i důvody, kvůli kterým by studium ukončili, by byly opravdu zásadní.

Graf č. 26 Přínos vzdělávání – věk (Zdroj: vlastní zpracování)

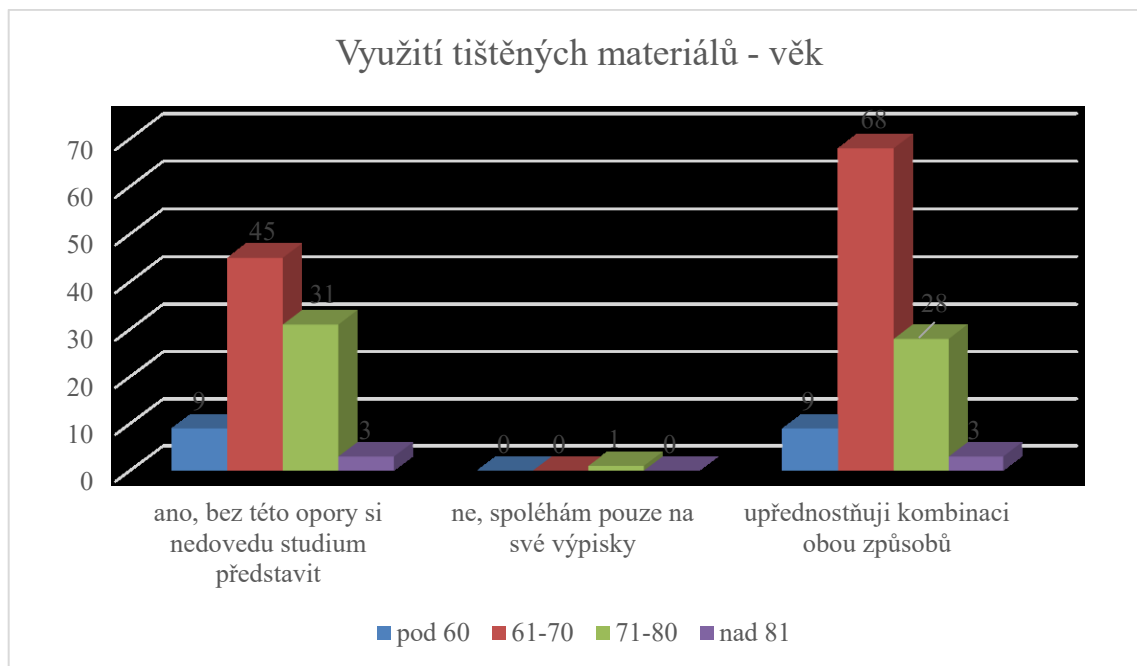
Graf č. 25 popisující fakt, k čemu respondentům pomáhá další vzdělávání, je ve svém výsledku v jednotlivých odpovědích opět téměř vyrovnaný. Tři nejstarší věkové skupiny respondentů se shodly, že jim další vzdělávání pomáhá především ke zlepšení smyslového vnímání a následně jim umožňuje seberealizaci vlastní osobnosti. Pouze skupina nejmladší, tedy mladší šedesáti let, má tyto hodnoty obráceně. Zbytek respondentů nedokáže posoudit, k čemu jim další vzdělávání pomáhá. Odpověď, že respondentům pomáhá studium ke zlepšení zdravotního stavu, byla zvolena pouze několika respondenty ze skupiny 61-70 let.

V případě porovnání nerovností mezi nejmladší skupinou a ostatními je evidentní, že skupina nejmladší nemá prozatím potřebu uvědomovat si určitou opotřebovanost jejich smyslových orgánů. Z tohoto důvodu přijímají další vzdělávání jako formu a možnost určitého seberozvoje a seberealizace. Otázkou zůstává, proč tak relativně vysoký počet respondentů odpověděl, že nedokážou posoudit, k čemu jim průběžné vzdělávání pomáhá.

Graf č. 27 Motivace vyučujícím – věk (Zdroj: vlastní zpracování)

V otázce, kterou popisuje graf č. 26, jsou znázorněny odpovědi týkající se vyučujícího jako motivačního prvku. V této otázce se opět všechny věkové skupiny shodly na tom, že pro většinu lektor dostatečný motivační prvek představuje. Několik respondentů z věkových skupin 61-70 a 71-80 odpovědělo, že tuto skutečnost nemohou posoudit. Vcelku překvapující je fakt, že v každé věkové skupině se našel minimálně jeden respondent, který odpověděl, že pro něho lektor motivační prvek nepředstavuje, ve věkové skupině 61-70 dokonce odpověděli tři respondenti negativně. V dotazníku byla také jedna kladná odpověď u nejstarší skupiny doplněna slovy: „*lektoři jsou pro obor zapálení a proto je jejich výklad velmi motivující*“.

Graf č. 28 Využití tištěných materiálů – věk (Zdroj: vlastní zpracování)

Graf č. 27 zohledňuje preference využití tištěných materiálů u jednotlivých věkových skupin při vzdělávání. Skupina respondentů ve věkovém rozsahu 61-70 preferuje nejvíce kombinaci jak tištěných materiálů, tak i písemných výpisků, následně preferují pouze tištěné materiály. Skupina respondentů ve věkové skupině 71-80 preferuje nejvíce tištěné materiály a následně kombinaci materiálů. Nejmladší věková skupina preferuje stejně variantu pouze tištěných materiálů i jejich kombinaci s vlastními výpisky. Stejně je tomu tak i u nejstarší věkové skupiny.

6.4 Rozhovor

Řízený rozhovor probíhal s paní PaedDr. Miluší Novákovou, která působí ve Vzdělávacím institutu Středočeského kraje jako garant Akademie třetího věku a řídí tedy celou jeho činnost. V tomto ohledu zaštiťuje chod celé A3V, která nyní probíhá již ve třinácti městech Středočeského kraje. V těchto městech zajišťují chod jednotliví metodici z místních středisek Vzdělávacího institutu Středočeského kraje.

Kolik seniorů projde Vašimi kurzy v průběhu jednoho roku?

MN: „*Pokud bych měla sečíst semestry všech A3V, jednalo by se o dost vysoké číslo. Pouze za první semestr akademického roku 2017/2018 prošlo našimi kurzy celkem 476 studentů. Vzhledem k tomu, že prozatím nemáme k dispozici statistiky za druhý semestr, nemohu říci přesné číslo. Předpokládám kolem 700 studentů.*“

Ve kterých regionech Středočeského kraje sledujete největší zájem o programy a kurzy?

MN: „*Největší zájem sledujeme na Příbramsku, Mělnicku a Kutnohorsku. Ale zájem mají i jednotlivé menší obce ve Středočeském kraji. Celkově se setkáváme s rostoucí poptávkou.*“

Kolik a jaké obory aktuálně nabízíte seniorům? O které bývá aktuálně největší zájem?

MN: „*Aktuálně nabízíme přibližně 10 vzdělávacích kurzů, pokud budeme počítat i různé úrovně jazykových kurzů (pro začátečníky, středně pokročilé i pokročilé). V nabídce máme angličtinu a němčinu, dále nabízíme různá Vlastivědná putování, která korespondují s hlavními programy dlouhodobého horizontu Historie a kultura, Svět literatury a Dějiny umění, u příležitosti letošního stého výročí republiky nabízíme speciálně upravený program První republika I. – sto let od vzniku Československa. Realizujeme několik následných kurzů pro trénink paměti v cyklu Posilovna pro mozek. Na realizaci několika aktivit se podílí vysoká škola Academia Rerum Civilium z Kutné Hory. Největší zájem je nadále o historická témata a jazykové kurzy. Proto se i v tomto ohledu snažíme naplnit poptávku.*“

Sledujete větší zájem o dlouhodobé programy nebo o semestrové kurzy?

MN: „*Je to rozvrstvené rovnoměrně, většinou realizujeme programy na semestr. Jazykové kurzy a kurz pohybových aktivit pro seniory, které běží v Příbrami již 5. rokem,*

se realizují v průběhu celého akademického roku, kdy kurzy probíhají. Vše závisí na zájmu studentů. Jsou studenti, kteří navštěvují programy i kurzy, většinou proto, že buď nemohli v aktivním věku studovat (starali se o výchovu dětí, neměli na svoje záliby čas), nyní již nepomáhají ani s výchovou vnoučat a tudíž mají relativně více času na své koníčky – většinou historii, cítí se dost „mladí“ na to, aby si plnili svá přání. Seniori jsou aktivní, vyhledávají to, co je baví a oddalují tím vlastní proces stárnutí. Přitom programy nabízíme seniorům i veřejnosti, vedle sebe může v lavici sedět padesátiletý student i osmdesátiletý senior.“

Jaká hlavní specifika sledujete při vzdělávání seniorů oproti dospělým v produktivním věku? Například nároky na prostředí, lektory, apod.

MN: *„Nabídku tvoříme výslovně podle zájmu studentů-seniorů. Evaluaci zajišťujeme pomocí dotazníků a pohovorů, což realizují organizační garanti z příslušných vzdělávacích středisek VISK po celém Středočeském kraji. Pokud se program v jednom středisku osvědčí, nabízíme ho následně po celém kraji. Zatímco jsem ve své pedagogické praxi musela jako jazykář studenty střední školy do učení nutit, v A3V si člověk připadá jako ve snu, studenti-senioři chtějí sami vědět stále více a více. Jsou totiž vděční, že se mohou vzdělávat a neustále aktivně spolupracují s lektory. Celkově jsou seniori jako studenti velmi nenároční, fyzické podmínky berou takové, jaké v určitém místě vzdělávání jsou. Pokud výuka probíhá ve školách, rádi si připomínají svá studentská léta a usedají do lavic, ani školní zvonění jim nevádí. Lektori jsou erudovaní pedagogové středních a vysokých škol, kteří přistupují k interaktivním seminářům činorodě, diskutují se studenty a ochotně odpovídají na položené otázky.“*

Spatřujete nějaká úskalí při vzdělávacím procesu seniorů?

MN: *„Závažnější problémy se nevyskytují, spíše jen individuálně. Setkáváme se s tím, že student nemůže docházet na aktivity ze zdravotních důvodů nebo z důvodu péče o blízkou osobu. Pokud má student samostatně hlubší zájem o určité téma, které nemůžeme uspokojit, doporučujeme nabídku vysokých škol v Praze, které dostávají dotace od ministerstva přímo na realizaci univerzit třetího věku, a tím pádem mají specifickou a širší nabídku.“*

Zdá se Vám, že pocitují senioři při studiu nervozitu či strach z nově probírané látky?

MN: „*Během jazykových kurzů nemají strach, jelikož lektorky přizpůsobují výklad látky věku studentů a častěji probíranou látku opakují. Kdo chce, může si po roce vyplnit test a zjistit, o kolik bodů se zlepšil. Při realizaci hlavních dvousemestrálních programů jsme se setkávali s tím, že se někteří senioři báli prezentovat závěrečnou práci, protože nebyli zvyklí stát před větší skupinou. Ale většinou se rozhovořili a ostych překonali.*“

Jakým způsobem a s jakým úspěchem ukončují senioři svá dlouhodobá studia?

MN: „*V hlavních programech, mezi něž patří Dějiny a kultura, Svět literatury a Dějiny umění, mají studenti studijní průkazy, do kterých jim zapisují lektori zápočty za aktivní účast. Každý semestr končí vždy klasifikací prezentace závěrečné práce a slavnostním předáváním osvědčení. Jazykové kurzy pokračují plynule dále bez ukončování, pouze se mohou senioři přeřadit podle svých znalostí do vyšší znalostní úrovně. Semestrové programy historického nebo všeobecného zaměření končí předáním osvědčení o absolvování daného programu, přičemž o každé aktivitě A3V se vede prezence studujících.*“

Sledujete vstřícnost ze strany obcí v případě, že na jejich území probíhá Vaše A3V? Například v propagaci, finanční podpoře, poskytnutí prostor...

MN: „*Ano, některé obce a města podporují své občany ve studiu finanční dotací, potom mají studenti snížený účastnický poplatek. V propagaci spolupracují metodici zajišťující A3V v jednotlivých vzdělávacích střediscích s radnicí a zveřejňují nabídku A3V v místním tisku, stejně tak jako hodnocení akcí A3V. Některá výuka probíhá v zasedacích sálech zastupitelstev bez hrazení nákladů, což je značná pomoc.*“

V čem spatřujete největší motivaci pro seniory k tomu, aby začali studovat a pokračovali v A3V?

MN: „*Největší motivací je předložení dostatečné nabídky vzdělávání vyplývající ze zájmu studentů, kdy za zájem považujeme zájem větší části studentů jedné studijní skupiny. Dále důkladně průběžně zpracováváme hodnotící dotazníky všech realizovaných akcí A3V a hledáme zpětné vazby, abychom mohli nabídku a samotnou výuku v rámci našich možností vylepšit.*“

Z výše uvedeného rozhovoru je evidentní, že je v korelaci s dotazníkovým šetřením, které mu předcházelo. Garant A3V má na spoustu věcí podobný názor, jako účastníci dotazníkového šetření. Otázka týkající se počtu účastníků vzdělávání byla značně překvapující, jelikož se jedná o značně vysoké číslo. Pokud se tento počet účastníků rozpočítá mezi počet témat kurzů, které VISK účastníkům nabízí, vychází v průměru na jedno téma i několik desítek účastníků. Proto tyto kurzy probíhají v několika střediscích, kde jsou schopni tuto poptávku uspokojit. Ze zaměření nabízených kurzů je také zřejmé, z jakého důvodu mají senioři největší zájem o humanitně zaměřené kurzy a také proč je nejvíce navštěvují. Jedná se totiž o zaměření většiny kurzů, které VISK nabízí. Tato nabídka je ovšem určována poptávkou.

Paní Nováková také odpověděla, že se snaží rovnoměrně rozložit varianty kurzů a seminářů do celého semestru. I z toho vyplývá, že naplňuje poptávku seniorů, jelikož ti odpověděli v dotazníkovém šetření, že mají zájem o obě varianty. Dále garant popisuje vztah seniorů k dalšímu vzdělávání. Shledává, že jsou senioři na rozdíl od dospělých v produktivním věku vděčnými studenty a také že fyzické prostředí je pro ně naprosto dostačující. Pokud se senioři setkávají s nějakými problémy při studiu, jedná se většinou buď o zdravotní problémy, nebo o nutnou péči o osobu blízkou.

Také v tématu nervozity a stresu se garant při rozhovoru shodl s respondenty dotazníkového šetření. Respondenti pocítují nervozitu především při prezentování závěrečných prací. V průběhu kurzů nemají prý potřebu projevat nervozitu, jelikož přístup lektorů je přiměřený věku účastníků, kteří kurzy navštěvují. Jak již bylo řečeno, dlouhodobé kurzy jsou ukončovány prezentací závěrečné práce. V jejich průběhu jsou seniorům zapisovány zápočty za aktivní účast ve výuce a na konci studia probíhá slavnostní předávání osvědčení.

Co se týká motivace seniorů k dalšímu vzdělávání, tu PaedDr. Miluše Nováková spatřuje nejvíce v předložené dostatečné nabídce kurzů dalšího vzdělávání. Tu vypracovávají na základě zpracovaných hodnotících dotazníků, které získávají od seniorů vždy na konci jednotlivých kurzů.

6.5 Shrnutí výsledků výzkumu

Ve výše uvedeném výzkumu vzdělávacích potřeb byly formou dotazníkového šetření a také formou řízeného rozhovoru zjištěny vzdělávací potřeby seniorů, jejich motivace k dalšímu vzdělávání a také jaká jsou jejich očekávání od dalšího vzdělávání. Je zřejmé, že seniori jsou velmi specifickou cílovou skupinou pro vzdělávání. Z dotazníkového šetření vyplynulo, že vzdělávání navštěvují lidé v rozmezí cca třiceti let, což může představovat i dvě generace, které jsou rozličného vzdělání a mají za sebou velmi různorodou historii. Jejich očekávání od dalšího vzdělávání se mnoho neliší, pouze jsou zde určité rozdíly v různých věkových skupinách.

Ze šetření vyplynulo, že přes polovinu cílové skupiny tvořili účastníci vzdělávání, kteří mají dokončené střední vzdělání s maturitou. Další čtvrtina účastníků je vysokoškolsky vzdělaná a na třetím místě se umístili účastníci s dokončeným vzděláním na vyšší odborné škole. Většina účastníků šetření byly ženy. Je tedy zřejmé, že o další vzdělávání mají zájem především lépe vzdělané ženy, které ovšem v průběhu života vykonávaly různé profese. Mezi nejvíce zastoupené profese patřily takové jako pedagogičtí pracovníci, pracovníci v ekonomické sféře a také administrativní pracovníci a úředníci. Největší věková skupina respondentů byla skupina 61-70 let.

V ohledu na obory, o které mají ve vzdělávání respondenti největší zájem, vyplynuly především ty z humanitní oblasti, jako je především umění, cizí jazyky a psychologii. V tomto bodě byla shoda respondentů i s garantem A3V. Ten vychází především ze zjišťovaného zájmu respondentů a na základě toho vytváří nabídku kurzů vždy na celý semestr. V souvislosti s tím projeví respondenti také nemalý zájem o zdravý životní styl a přírodu a biologii. Oproti tomu o obory jako jsou chemie, fyzika, informační technologie a ekonomie byl projevěn zájem velmi malý v porovnání s výše vyjmenovanými obory. Pro srovnání o historii projevilo zájem 149 respondentů a například o chemii a fyziku pouze 2.

V souvislosti se zájmem o jednotlivé obory bylo zjišťováno, které obory opravdu respondenti studují. Výsledek je ve značné korelaci s projeveným zájmem o jednotlivé obory. Nejvíce respondentů studuje obory jako je historie (40%), kultura (27%), péči o zdraví (14%) a cizí jazyky (12%). Oproti tomu obory jako je zoologie, botanika nebo informační technologie studuje značně zanedbatelné množství respondentů (0-3%).

Většina respondentů (95%) z nich vnímá další vzdělávání jako kvalitní aktivitu vyplňující jejich volný čas. Pouze zbylých 5% nedokázalo tento dotaz posoudit, případně vzdělávání tímto způsobem nevnímá. S tím souvisí i důvod, který je motivoval k zahájení dalšího vzdělávání. Necelá polovina respondentů (44%) začalo studovat, aby získali nové informace z rozmanitých oborů, následně další čtvrtina respondentů začala studovat z důvodu potřeby osobnostního rozvoje a 15% respondentů začalo studovat z důvodu potřeby vyplnění volného času. Ostatní důvody, jako získání nových společenských kontaktů, náhrada nemožnosti studovat v minulosti nebo přesvědčení známými a rodinou byly opět v rovnoměrném rozložení 4-6%. V případě porovnání důvodů dle věkových skupin vyplynulo, že nejstarší skupina respondentů nad 81 let má potřebu studovat, aby si vyplnila svůj volný čas. Skupiny ve věku 61-70 a 71-80 let začali studovat především z důvodu získávání nových informací a nejmladší skupina pod 60 let studuje z důvodu možnosti osobnostního rozvoje. Pokud se budou považovat výsledky šetření za relevantní v případě málo početné nejmladší a nejstarší věkové skupiny, je zřejmé, že pro každou tuto skupinu je důvod k dalšímu vzdělávání jiný.

Také přístup ke studiu lze hodnotit velmi pozitivně. Přes tři čtvrtiny respondentů uvedlo (celkem 79%), že je obor zaujal a mají zájem v něm pokračovat, případně mají zájem pokračovat v jiném cyklu A3V. Zbytek uvedl, že mají zájem pokračovat z důvodu udržení společenských kontaktů, které v průběhu studia získali (19%) a zbytek uvedl jinou možnost, která ovšem vždy byla pozitivního charakteru.

Dále se respondenti vyjadřovali k tomu, z jakého důvodu by studium ukončili. Většina z nich (65%) by ho ukončila pouze ze zdravotních důvodů. Další téměř čtvrtina (23%) by studium ukončila z důvodu, že by je nebavilo. Zbytek respondentů odpověděl, že by k tomu měli jiný důvod – například nedostatek času, finanční důvody či daleké dojíždění. Z pohledu rozložení této problematiky mezi věkové skupiny vyplynulo, že všechny skupiny vnímají důvody k ukončení studia ve stejném pořadí. Je tedy zřejmé, že důvod k ukončení studia by musel být opravdu vážný. V případě důvodu, že by studium přestalo seniory bavit, je evidentní, že jejich přítomnost záleží opravdu čistě na jejich dobrovolnosti. Přitom náročnost studia hodnotili respondenti jako středně těžkou. Průměr při sečtení všech bodů byl 2,46. Pokud se přihlédne k tomu, že respondenti měli zájem ve studiu pokračovat, dalo by se předpokládat, že náročnější studium představuje pro seniory motivační prvek.

V ohledu přínosu dalšího vzdělávání pro seniory zhodnotila polovina účastníků, že jim další vzdělávání pomáhá především ke zlepšení smyslového vnímání (52%). Dále shledávají respondenti přínos v možnosti seberealizace (34%) a pro zbytek respondentů představuje vzdělávání přínos ve zlepšení zdravotního stavu či nedokážou posoudit. Díky tomuto poznatku se dá předpokládat, že pro seniory je další vzdělávání velkým přínosem. Při porovnání odpovědí jednotlivých věkových skupin je zřejmé, že skupina nejmladší nemá prozatím potřebu uvědomovat si určitou opotřebovanost jejich smyslových orgánů. Z tohoto důvodu přijímají další vzdělávání jako formu a možnost seberozvoje a seberealizace.

V případě preference druhu výuky projevila více než polovina respondentů (54%) přednášky s prezentací. Další čtvrtina respondentů preferuje při vzdělávání formu ústní přednášky. Zbytek respondentů preferuje spíše exkurze či debaty s odborníkem. Na druhé straně žádný z respondentů neprojevil zájem pouze o vlastní samostudium. Z toho vyplývá, že senioři upřednostňují teoretické předávání znalostí a následně o praktické předávání znalostí.

Při zjišťování, zda je pro respondenty studium natolik atraktivní, že by v něm pokračovali i nadále, shledaly jich přesně tři čtvrtiny (75%), že ano. Zbylá čtvrtina respondentů si buď nebyla odpovědí jista či odpověděla, že ne. S tím souvisel i dotaz týkající se pocíťované nervozity při studiu. Celkem 88% respondentů odpovědělo, že při studiu nervozitu vůbec nepocíťuje. Zbýlých 12% respondentů popsalo, že nervozitu pocíťuje s tím, že nebylo předmětem výzkumu, z jakého důvodu nervozitu pocíťují. Pár z nich ovšem odpovědělo, že nervozitu pocíťují v případě obhajování závěrečných prací. Tento fakt byl potvrzen i garantem A3V při rozhovoru. Většinou prý ale tuto nervozitu překonají a svou práci velmi dobře obhájí.

Respondenti by také ve většině případech (94%) studium doporučili svým známým či rodině, což lze považovat za velmi vypovídající hodnotu. Osobní doporučení bývá totiž velmi dobrou reklamou. V případě vyučujícího vyplynulo, že pro seniory představuje převážně motivující prvek při výuce, celkem jich bylo 84%. Zbytek z nich v lektorovi motivující prvek nevidí. Také v případě materiálů dávají senioři přednost tištěným materiálům a následně jejich kombinaci s vlastními výpisky. Z toho je zřejmé, že potřebují ke studiu předložené materiály, ze kterých by mohli při studiu čerpat.

7 Závěr

Cílem práce bylo zjistit vzdělávací potřeby seniorů ve Středočeském kraji a to především se zaměřením na jejich motivaci k dalšímu vzdělávání.

Výzkumné otázky pro tuto práci byly stanoveny následující:

1. Jaké jsou vzdělávací potřeby seniorů?
2. Jaká je motivace seniorů k dalšímu vzdělávání?
3. Jaká jsou očekávání seniorů od dalšího vzdělávání?

První část této práce je zaměřena na teoretický základ tématu vzdělávání seniorů, který objasňuje termíny a uvádí různé definice, které pomáhají k pochopení celkové problematiky. Mezi takové pojmy patří stáří a stárnutí, východiska vzdělávání seniorů jako jsou funkce, cíle a bariéry vzdělávání seniorů a také jejich aktivizace a poskytované poradenství. Práce se dále věnuje aspektům, které ovlivňují vzdělávání seniorů, tedy jejich potřeby, motivaci, dále specifika lektora a také využívané metody a prostředí při vzdělávání seniorů. Nakonec jsou v teoretické části popsány jednotlivé druhy vzdělávacích institucí, které v dnešní době působí na trhu a kterých mohou senioři při svých potřebách využít.

Druhá část práce se věnuje výzkumu vzdělávacích potřeb seniorů. Tento výzkum byl proveden za pomoci analýzy vzdělávacích potřeb formou dotazníkového šetření a také řízeným rozhovorem s poskytovatelem dalšího vzdělávání. Tento výzkum probíhal pouze na území Středočeského kraje a to ve spolupráci se Vzdělávacím institutem Středočeského kraje, který v rámci své činnosti provozuje Akademii třetího věku. Celkově měl výzkum vést k zodpovězení výzkumných otázek, na něž lze nalézt odpovědi níže.

1. Jaké jsou vzdělávací potřeby seniorů?

Z výsledků šetření vyplývá, že seniorům se v průběhu studia na A3V daří uspokojovat své potřeby. Tento fakt lze vyčíst z toho, že většina z nich vnímá studium jako kvalitní aktivitu vyplňující jejich volný čas a také většinou hodnotí vzdělávání velmi kladně. Dále si také senioři evidentně váží studia, jelikož by v jednotlivých oborech měli zájem pokračovat, případně měli zájem o pokračování v oboru jiném. Pro seniory jsou evidentně také důležité sociální kontakty, které mají možnost si v průběhu studia vytvářet.

Při zjišťování vzdělávacích potřeb projeví senioři potřebu především uspokojit si pomocí vzdělávání potřebu zlepšení smyslového vnímání a také si udržet svou mozkovou aktivitu

co nejdéle aktivní. Jako další potřeba vyplynula možnost seberealizace a možnost osobnostního rozvoje, které jim je v průběhu studia umožněno. Senioři si zřejmě uvědomují své handicap a studium vnímají jako pomoc k jejich eliminaci.

V případě průběhu samotného studia vyžadují senioři především přednášku s prezentací a následně ústní přednášku. Díky tomu se dá předpokládat, že upřednostňují kombinaci zapojení vícero smyslů při vzdělávání, což zvyšuje efektivitu vzdělávání. S tím souvisí i preference kombinace tištěných materiálů společně s vlastními výpisky.

Z pohledu oborů, ve kterých se senioři vzdělávají, je evidentní, že ve většině případech své potřeby senioři uspokojují. Celkově mají zájem především o humanitně zaměřené obory, které zároveň Vzdělávací institut v rámci své A3V většinově nabízí. Navazuje tím na poptávku, kterou senioři vytváří. Senioři také projevují značný zájem o pohybové aktivity a péči o vlastní zdraví. Z toho vyplývá, že si tím senioři uspokojují opět potřebu zlepšit si svůj zdravotní stav a tím zlepšit celkovou péči o svou osobu.

2. Jaká je motivace seniorů k dalšímu vzdělávání?

Je zřejmé, že největší motivací k dalšímu vzdělávání je pro seniory především získávání nových informací z rozmanitých oborů a také vyplnění volného času. Nemalé množství seniorů také spatřuje motivaci k dalšímu vzdělávání v možnosti osobnostního rozvoje a také získávání nových společenských kontaktů. Tyto jednotlivé důvody se evidentně mění v průběhu postupného stárnutí.

Určitou motivaci lze vysledovat i z výsledků hodnocení náročnosti studia. Vzhledem k tomu, že senioři hodnotili studium jako středně těžké, je zřejmé, že v souvislosti s dalšími odpověďmi, které se o studiu vyjadřovaly velmi pozitivně, se jedná i o určitý druh motivace. Senioři tedy mohou vnímat náročnost studia jako výzvu a to je posouvá dál v jejich možnostech.

Většina seniorů včetně garanta A3V Vzdělávacího institutu Středočeského kraje spatřuje motivaci také ve vyučujícím, který je vzděláváním provádí. Jedná se o zkušené středoškolské a vysokoškolské pedagogy, kteří rozumí svému oboru a tudíž jsou schopni své znalosti a zkušenosti předávat dál.

Také samotné studium je pro seniory motivací k tomu, aby v něm pokračovali. Dle slov garanta A3V je zřejmé, že pro seniory je motivující i prostředí, ve kterém další vzdělávání

probíhá. Většinou se jedná totiž o školní prostředí, do kterého se díky svým vzpomínkám senioři rádi vrací a mohou tak vzpomínat na leckdy bezstarostné mládí.

3. Jaká jsou očekávání seniorů od dalšího vzdělávání?

Očekávání od dalšího vzdělávání nešlo z šetření přesněji určit. Pokud se shrnou výše uvedené informace, je zřejmé, že senioři očekávají od dalšího vzdělávání především zlepšování svého smyslového vnímání a celkový rozvoj svého vnímání. Od dalšího vzdělávání dále očekávají, že jim pomůže k vlastní seberealizaci a rozvoji. Senioři dále předpokládají, že získají nové informace z různých oborů a také aktivně vyplní svůj volný čas. Jako vedlejší produkt také vnímají možnost rozšiřovat si své sociální kontakty a předcházet tak samotě, která je ve stáří mnohokrát doprovází.

Doporučení pro praxi:

Z výše uvedených zjištění je zřejmé, že by v praxi měly vzdělávací instituce vycházet z potřeb, které senioři mají, pokud se rozhodnou pro další vzdělávání. Je důležité, aby tyto instituce reagovaly na poptávku, kterou senioři vytváří a přizpůsobovat nabídku poskytovaných oborů. Mimo to je důležité, aby bylo tempo výuky přizpůsobováno dané věkové skupině. Při vzdělávání by také vzdělávací instituce měly počítat s tím, že senioři mají většinou potřebu sociálních kontaktů, tudíž by tomu měla být přizpůsobena výuka. Senioři by neměli být při studiu stresováni průběžnými testy či zkoušením, jelikož je další vzdělávání založeno na jejich dobrovolnosti a tudíž pro ně stres není žádoucí. Naopak občasné vypracování seminárních prací a následná prezentace pro ně může být velmi motivující.

Náročnost studia by měla být nastavena přiměřeně, tudíž by se nemělo jednat o příliš jednoduchou ani složitou úroveň. To by mohlo totiž seniory od studia odradit, jelikož motivace překonáváním sama sebe by také měla být přiměřená. Při studiu by měli senioři obdržet alespoň základní materiály, do kterých si mohou případně vpisovat své poznámky tak, aby se k nim mohli kdykoliv v budoucnosti vracet. Tyto materiály by měly být opět přizpůsobeny potřebám seniorů. To znamená, že by měly být přehledné a vytištěny dostatečně velkým písmem. Vzhledem k dobrovolnosti, která vede seniory k dalšímu vzdělávání, je nutné brát v potaz jejich pocit komfortnosti a spokojenosti. Pokud nebudou takový pocit mít, je značně pravděpodobné, že další vzdělávání navštěvovat nebudou.

8 Seznam použitých informačních zdrojů

1. Adamec, P., ed. a Kryštof, D., ed., 2011. *Univerzity třetího věku na vysokých školách*. 1. vyd. Brno: Asociace univerzit třetího věku České republiky. 135 s. ISBN 978-80-210-5640-4.
2. Beneš, M., 2003. *Andragogika*. 2. vydání. Praha: Eurolex Bohemia. 216 s. Andragogika. ISBN 80-7379-016-5.
3. Benešová, D., 2014. *Gerontagogika: vybrané kapitoly*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha. 136 s. ISBN 978-80-7452-039-6.
4. Dvořáková, M. a Šerák, M. *Andragogika a vzdělávání dospělých: vybrané kapitoly*. 1. vyd. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016. 169 s. Varia; 56. svazek. ISBN 978-80-7308-694-7.
5. Hartl, P. a Hartlová, H., 2015. *Psychologický slovník*. 3. aktualizované vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0873-0.
6. Haškovcová, H., 2010. *Fenomén stáří*. 2. vyd., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team. 365 s. ISBN 978-80-87109-19-9.
7. Mühlpachr, P., 2009. *Gerontopedagogika*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita. 203 s. ISBN 978-80-210-5029-7.
8. Krystoň, M, ed., Šerák, M. a Tomczyk, Ł., 2014. *Nové trendy ve vzdělávání seniorů: [česko-polsko-slovenské studie z andragogiky a sociální gerontologie] = Nowe trendy w edukacji seniorów: [Czesko-Polsko-Słowackie studia z zakresu andragogiki i gerontologii społecznej]*. Wyd. 1. Banská Bystrica: Asociace institucí vzdělávání dospělých ČR. 252 s. ISBN 978-80-904531-8-0.
9. Ondráková, J. et al., 2012. *Vzdělávání seniorů a jeho specifika*. Červený Kostelec: Pavel Mervart. 168 s. ISBN 978-80-7465-038-3.
10. Petřková, A. a Čornaničová, R., 2004. *Gerontagogika: úvod do teorie a praxe edukace seniorů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. 92 s. Studijní texty pro distanční studium. ISBN 80-244-0879-1.
11. Průcha, J. a Veteška, J., 2014. *Andragogický slovník*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada. 320 s. ISBN 978-80-247-4748-4.
12. Stuart-Hamilton, I., 1999. *Psychologie stárnutí*. Překlad Jiří Krejčí. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 80-7178-274-2.
13. Sýkorová, D., 2007. *Autonomie ve stáří: kapitoly z gerontosociologie*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství. 284 s. Studie; sv. 45. ISBN 978-80-86429-62-5.
14. Šerák, M. a Dvořáková, M., 2009. *Kapitoly z teorie a praxe vzdělávání dospělých*. Vyd. 1. V Praze: Česká zemědělská univerzita, Institut vzdělávání a poradenství. 138 s. ISBN 978-80-213-2001-7.

15. Špatenková, N., 2011. *Gerontagogika*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 84 s. Studijní opory. ISBN 978-80-244-2893-2.
16. Špatenková, N. a Smékalová, L., 2015. *Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika*. Vydání 1. Praha: Grada. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5446-8.
17. Šauerová, M. a Vadíková, K. M., ed., 2013. *Specifika edukace seniorů*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola tělesné výchovy a sportu Palestra. 236 s. ISBN 978-80-87723-09-8.
18. Thorová, K., 2015. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0714-6.
19. Vágnerová, M., 2007. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1318-5.
20. Veteška, J., 2017. *Gerontagogika: psychologicko-andragogická specifika edukace a aktivizace seniorů*. 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha: Česká andragogická společnost. Česká a slovenská andragogika; svazek 14. ISBN 978-80-905460-7-3.
21. Veteška, J., 2016. *Přehled andragogiky: úvod do studia vzdělávání a učení se dospělých*. Vydání první. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1026-9.

Online zdroje:

1. Český statistický úřad ČSÚ. Výstupní objekt VDB. [online] [vid 01.07.2018]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=DEMD001>
2. Český statistický úřad | ČSÚ [online]. Copyright © [vid 01.07.2018]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20541919/33014115_02.pdf/9814eb12-a858-44b4-ad28-a6ba6c2b6444?version=1.9
3. Heřmanová, E. Lidské zdroje, celoživotní vzdělávání a vzdělávání seniorů v Česku a EU [online]. [vid. 2017-12-29]. Dostupné z http://kdem.borec.cz/P_PDF/Hermanova.pdf
4. Modelling the Impact of Lifelong Learning on Senior Citizens' Quality of Life - ScienceDirect. ScienceDirect.com | Science, health and medical journals, full text articles and books. [online]. Copyright © 2012 Published by Elsevier Ltd. [vid 10.07.2018]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042812016102>
5. Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2012. Národní strategie podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017. [online] [vid 2018-1-10] Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/13099/Teze_NS.pdf

9 Seznam příloh

Příloha 1: Dotazník - Analýza vzdělávacích potřeb seniorů se zaměřením na jejich motivaci

Příloha 1

DOTAZNÍK

Analýza vzdělávacích potřeb seniorů se zaměřením na jejich motivaci

Dobrý den,

jsem studentkou druhého ročníku magisterského studia na Pedagogické fakultě Karlovy univerzity. V rukách držíte dotazník, který má sloužit jako podklad ke zpracování praktické části mé závěrečné diplomové práce. Jeho vyplněním přispějete k vyšší kvalitě zpracovávaného průzkumu. Průzkum probíhá v rámci poskytování vzdělávání v celém Středočeském kraji a to poskytovaných především Vzdělávacím institutem Středočeského kraje. Prosím tedy i o Váš příspěvek do tohoto průzkumu.

Dotazník je plně anonymní a získaná data budou sloužit pouze k výše uvedeným účelům.

Děkuji mnohokrát za spolupráci,

Karolína Bredlerová

Jste:

- a) muž
- b) žena

Ve kterém městě navštěvujete kurzy?

.....

Věk:

- a) méně než 60 let
- b) 61-70 let
- c) 71-80 let
- d) 81 a více let

Nejvyšší dosažené vzdělání:

- a) základní
- b) vyučení v oboru bez maturity
- c) středoškolské
- d) vyšší odborná škola
- e) vysokoškolské

Jste aktuálně v důchodu?

- a) ano
- b) ne

Jaká byla (je) Vaše profese, kterou jste v průběhu života zastával/a nejdéle?

.....

1) Při studiu upřednostňujete:

- a) jednorázové (jednodenní) kurzy
- b) dlouhodobě na sebe navazující cykly kurzů
- c) rozsah studia pro mne není důležitý, navštěvuji oba druhy

2) Využíváte při studiu počítač, informační techniku?

- a) ano
- b) ne
- c) občas

3) V jaké oblasti se aktuálně vzděláváte?

- a) informační technika
- b) kultura
- c) historie
- d) cizí jazyky
- e) péče o zdraví
- f) zoologie, botanika
- g) jiné: .....

4) Jaká oblast vzdělávání Vás nejvíce zajímá? (vyberte prosím max. 3 z uvedených možností)

- a) Historie
- b) Filozofie
- c) Psychologie
- d) Sociologie
- e) Umění
- f) Náboženství
- g) Příroda a biologie
- h) Ekologie
- i) Zdravý životní styl
- j) Sport, tělesné a duševní zdraví
- k) Fyzika
- l) Chemie
- m) Geografie
- n) Informační technologie a počítače
- o) Ekonomie
- p) Politologie
- q) Právo
- r) Cizí jazyky

5) Vnímáte vzdělávání jako kvalitní aktivitu vyplňující Váš volný čas?

- a) ano
- b) ne
- c) nelze posoudit

6) Uved'te hlavní důvod, proč jste se rozhodl/a pro další vzdělávání:

- a) vyplnění volného času
- b) přesvědčili mě známí, přátelé, rodina
- c) získání nových společenských kontaktů
- d) získání nových informací z rozmanitých oborů
- e) náhrada nemožnosti studovat v minulosti
- f) osobnostní rozvoj
- g) jiná možnost.....

7) Jak byste popsal/a svůj přístup ke vzdělávání?

- a) obor mne zaujal
- b) obor mne zaujal, mám zájem v něm pokračovat
- c) zaujal mne další obor, chci studovat v jiném cyklu A3V
- d) chci pokračovat, abych si udržel/a společenské kontakty
- e) jiná možnost.....

8) Znamenalo pro vás zahájení studia zásadní změnu v životě?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím, nedokážu posoudit
- d) změna byla mírná

9) Pokud jste v předchozí otázce odpověděl/a ano, případně že změna byla mírná, napište prosím, v čem se taková změna projevila:

.....

10) Z jakých důvodů byste studium ukončil/a?

- a) ze zdravotních důvodů
- b) nebavilo by mě
- c) daleké dojíždění
- d) finanční důvody
- e) jiné, uveďte .....

11) Jakým způsobem jste s o možnosti vzdělávání dozvěděl/a?

- a) z internetu
- b) z jiných médií (noviny, leták ve schránce...)
- c) z rodinného kruhu
- d) od známých
- e) náhodně – vypište prosím jak .....

12) Jak hodnotíte náročnost studia na stupnici od 1 do 5, kdy 1=snadné, 5=velmi náročné?

.....

13) Jak studium všeobecně hodnotíte?

- a) kladně
- b) záporně
- c) neutrálně

14) K čemu Vám vzdělávání pomáhá nejvíce?

- a) zlepšení smyslového vnímání
- b) možnost seberealizace
- c) zlepšení zdravotního stavu
- d) nedokážu posoudit

15) Jaký druh výuky upřednostňujete nejvíce?

- a) ústní přednáška
- b) přednáška s prezentací
- c) exkurze
- d) debata s odborníkem
- e) vlastní tvorba a samostudium
- f) jiný, uveďte .....

16) Pociťujete při vzdělávání nervozitu?

- a) ano
- b) ne

17) Je pro Vás aktuální vzdělávání natolik atraktivní, že byste i po ukončení stávajícího programu pokračoval/a například v jiném oboru?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

18) Setkáváte se při studiu s nějakými problémy, které vám sěžují studium?

- a) ano, uveďte s jakými .....
- b) ne

19) Doporučil/a byste studium na A3V i svým příbuzným a známým? Svou odpověď prosím zdůvodněte:

- a) ano, protože.....
- b) ne, protože.....

20) Představuje pro Vás vyučující dostatečný motivační prvek při studiu?

- a) ano
- b) ne
- c) nelze posoudit

21) Pomáhají Vám při výuce tištěné materiály?

- a) ano, bez této opory si nedovedu studium představit
- b) ne, při studiu se spoléhám pouze na své výpisky
- c) upřednostňuji kombinaci obou způsobů při studiu

10 Seznam grafů

Graf č. 1 Poměr pohlaví (Zdroj: vlastní zpracování).....	41
Graf č. 2 Věkové rozložení (Zdroj: vlastní zpracování).....	42
Graf č. 3 Důchod (Zdroj: vlastní zpracování)	42
Graf č. 4 Vzdělání (Zdroj: vlastní zpracování).....	43
Graf č. 5 Preference kurzů (Zdroj: vlastní zpracování).....	44
Graf č. 6 Využití PC při studiu (Zdroj: vlastní zpracování)	45
Graf č. 7 Oblasti vzdělávání (Zdroj: vlastní zpracování)	46
Graf č. 8 Zájem o obory (Zdroj: vlastní zpracování).....	47
Graf č. 9 Vnímání vzdělávání (Zdroj: vlastní zpracování).....	49
Graf č. 10 Důvod k dalšímu vzdělávání (Zdroj: vlastní zpracování)	50
Graf č. 11 Přístup ke vzdělávání (Zdroj: vlastní zpracování).....	51
Graf č. 12 Vzdělávání jako změna (Zdroj: vlastní zpracování).....	52
Graf č. 13 Ukončení studia (Zdroj: vlastní zpracování)	54
Graf č. 14 Náročnost studia (Zdroj: vlastní zpracování)	56
Graf č. 15 Hodnocení studia (Zdroj: vlastní zpracování)	56
Graf č. 16 Přínos vzdělávání (Zdroj: vlastní zpracování).....	57
Graf č. 17 Druh výuky (Zdroj: vlastní zpracování).....	58
Graf č. 18 Nervozita při studiu (Zdroj: vlastní zpracování)	59
Graf č. 19 Atraktivita vzdělávání (Zdroj: vlastní zpracování).....	59
Graf č. 20 Problémy při vzdělávání (Zdroj: vlastní zpracování).....	60
Graf č. 21 Doporučení vzdělávání (Zdroj: vlastní zpracování).....	61
Graf č. 22 Motivace vyučujícím (Zdroj: vlastní zpracování)	63
Graf č. 23 Využití tištěných materiálů (Zdroj: vlastní zpracování).....	63
Graf č. 24 Důvod k dalšímu vzdělávání – věk (Zdroj: vlastní zpracování)	65
Graf č. 25 Důvod k ukončení studia – věk (Zdroj: vlastní zpracování)	66

Graf č. 26 Přínos vzdělávání – věk (Zdroj: vlastní zpracování).....	67
Graf č. 27 Motivace vyučujícím – věk (Zdroj: vlastní zpracování)	68
Graf č. 28 Využití tištěných materiálů – věk (Zdroj: vlastní zpracování).....	69